

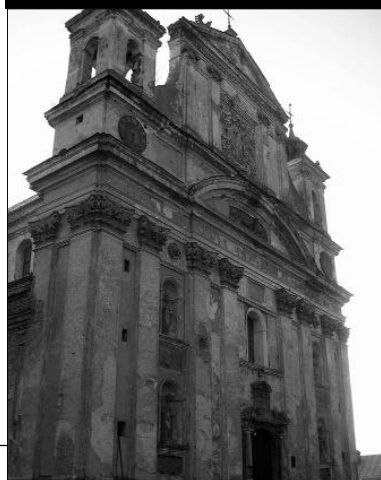

ВОЛИНЬ

Є на Волині містечко Олика. Першу згадку про нього можна знайти в Іпатіївському літописі. Учені досі вагаються, як воно отримало таку назву. Спочатку Оликою називали ріку, яка протікала в цьому поселенні. Тож є три версії походження назви. Перша: селяни займалися плетінням личаків. Друга: в цих краях багато вільхи. Третя: походить від тюрського "aloka", що означає яр.

Першим власником поселення був Ленько Зарубич. Та, без сумніву, найвидатнішою династією, яка чотири століття володіла містом, була родина Радзивіллів. Саме за їхнього правління місто Олика було

ЗАМОК В ОЛИЦІ

не менш відоме, ніж Луцьк. На гербі Радзивіллів був девіз: "Бог нам радить".

Саме Микола Радзивілл звів 1564 року (за іншими джерелами 1558 р.) оборонну фортифікацію, яка слугувала багато століть за резиденцію для власників міста. Олицький замок

має квадратну форму, на кожному куті зведений бастион із дозорними вежами. Його оточують оборонні рови й вали. В'їзд до замку із двох боків: південно- та північно-східного. На замковому подвір'ї розміщувався двоповерховий палац, у якому жили Радзивілли. Як і будь-яке оборонне укріплення, замок Радзивіллів мав свій арсенал, у якому було близько 6 тисяч ядер та 202 гармати.

У роки національно-визвольних

змагань замок кілька разів перебував у облозі, проте вистояв під натиском. Під час війни 1812 року російські війська тут шпиталь для армії. А в період Першої світової війни фортифікаційна споруда зазнала значних пошкоджень, та згодом її відбудували. Сьогодні тут розташована Волинська психіатрична лікарня № 2. Тому туристи можуть милуватися тільки зовнішнім виглядом замку.

ТЕРНОПІЛЬ

Замок у Чорткові (районний центр у Тернопільській області) збудований близько XIV століття. Примостили його біля підніжжя Вигнанської гори, неподалік річки Серет. Звели замок за ініціативою Єжи Чартковського, який на той час був власником цих земель, котрі, як і інші, зазнавали нищівних набігів турків і татар.

Наступний власник, Станіслав Гольський, узявся за його відбудову в камені, адже дерев'яний бусурманні знищили майже дощенту. Це сталося в 1610 році. Будівля займала площу 100 на 70 метрів. Замок із

ЧОРТКІВСЬКИЙ ЗАМОК

білого пісковика побудували на пагорбі. Новозведена фортифікаційна споруда була п'ятикутною. Біля кожного з кутів височіла башта. Замок добре захищений валами й ровами ззовні, а всередині був розташований палац та інші господарські споруди. Замкові мурі мали близько двох метрів завтовшки, а висота була різною: від шести до двадцяти метрів.

Під час національно-визвольної війни замок узяли штурмом козацькі загони, якими керував Максим

Кривоніс. Звичайно, це їм удалося завдяки надзвичайній підтримці місцевих мешканців, які великими гуртами приєднувалися до війська Хмельницького.

Та лише на деякий час козаки визволили Чортків від ляхів. Бо вже після Зборівського миру тут знову оселилися поляки. Тож замок відійшов у власність Подільського пашалику.

Відтоді як місто перейшло до складу Австрійської імперії, замок став належати Садовським. Представники цього роду не надто дбали про збереження та відновлення старовинної будівлі. Садовські хотіли на ньому заробити, тому повсякчас здавали в оренду. У замок жили то єврейські торговці, то військові. Деякий час він слугував в'язницею для поляків.

Уже наприкінці XIX століття нащадок Садовських передає замок у власність сестер-кармеліток із жіночого монастиря. Проте й вони віддавали його в оренду. Замок почав руйнуватися... На початку XX століття була спроба його порятунку: Подільське туристсько-краєзнавче товариство провело наукову консервацію замку.

...У XIX столітті тут трапився випадок, який давно перетворився

на легенду. Мешканці Чорткова щочас сниться однаковий сон. Уві сні до неї зверталася мертва людина, яка просила розібрати частину однієї зі стін фортеці, витягти її тіло, аби поховати згідно з християнськими канонами. Спершу переказам жінки не йняли віри. Проте коли нарешті послухали, то були вражені. А скелет, який витягли, з'ясувалося, належав святому Теофілю. Турки живим замурували ченця в стіні.

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК

СЛОВО Прогресу

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Прогрес"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

**Перший заступник
головного редактора,
відділ політики**
Володимир ПАВЛІВ
279-49-47

**Заступник головного
редактора
з виробничих питань**
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАVIDЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПІНА
279-49-47

Відділ листів
Людмила ЛЬБЕНКО
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Верстка
ШЕВЧУК
СЬКИЙ
-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosivity.com.ua

Індекс газети
"Слово Прогресу" — 30617

**Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті**
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301221

Наклад — 11800

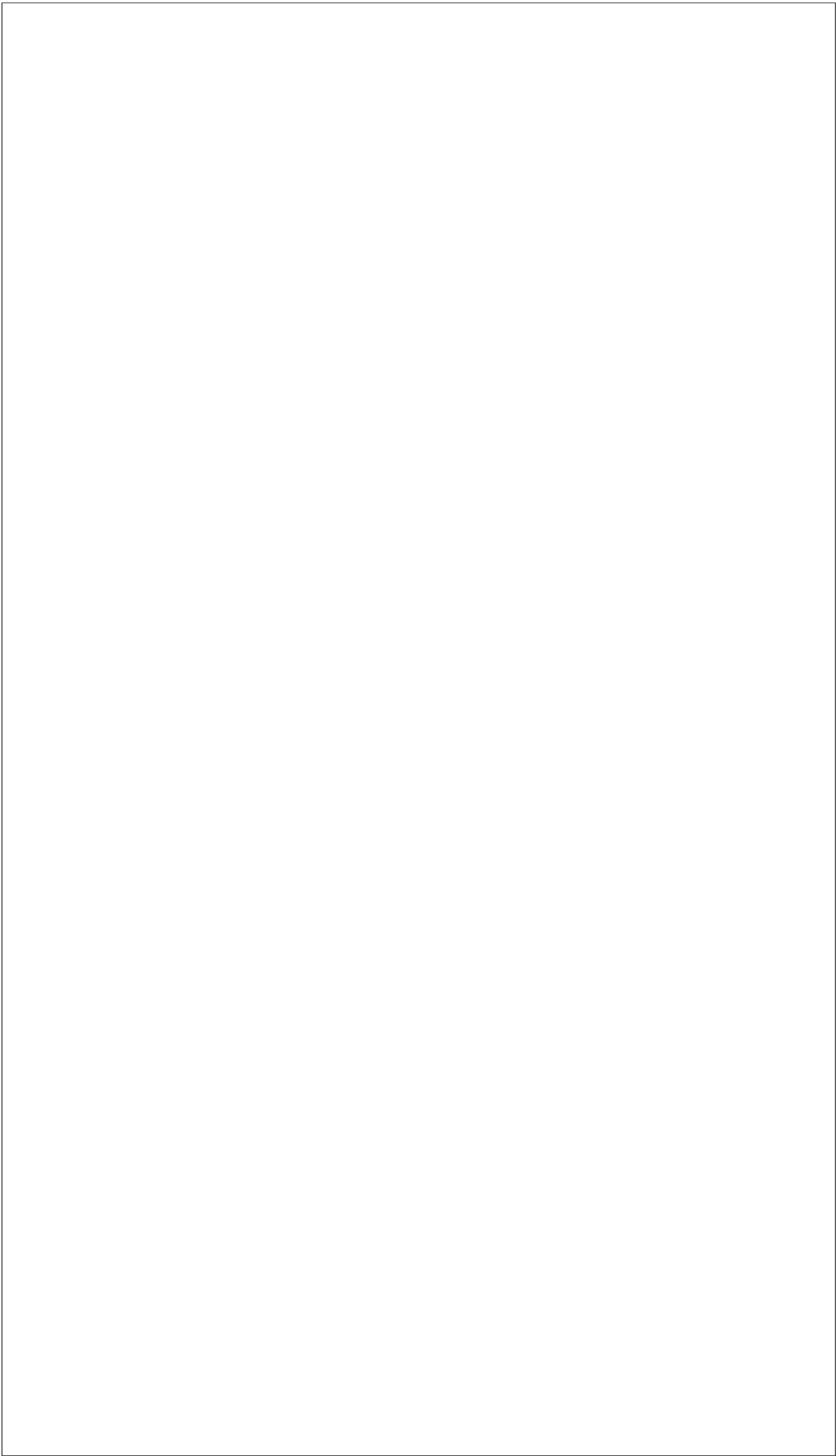
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

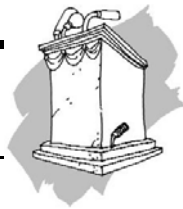
Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочення
текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на "Слово
Прогресу" обов'язкове.

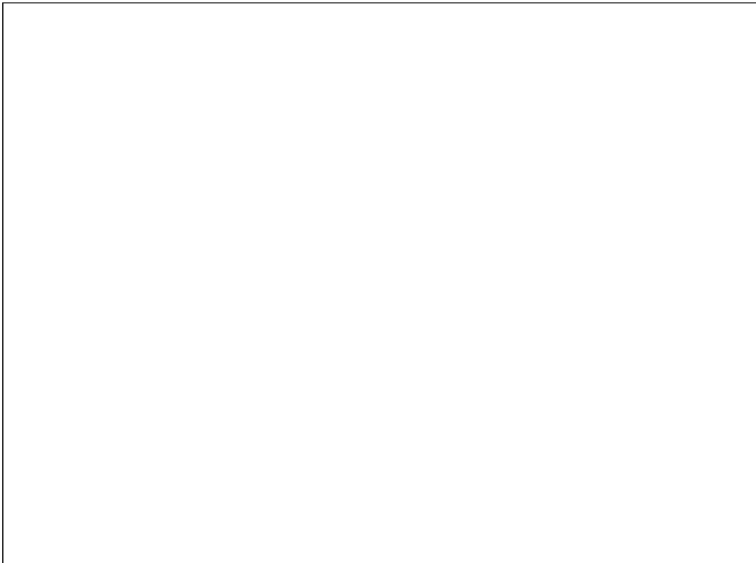
**Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:**
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

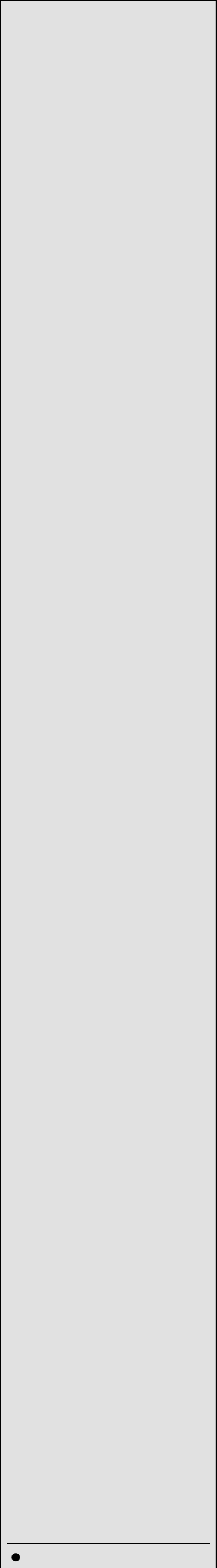
МОВА І ВЛАДА

ЧЕРГОВЕ ВИПРОБУВАННЯ ПРЕЗИДЕНТА

Улюблена тема російських ЗМІ

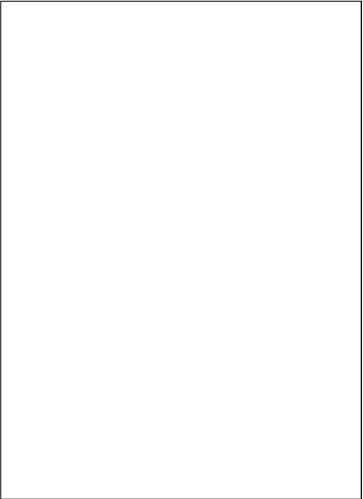
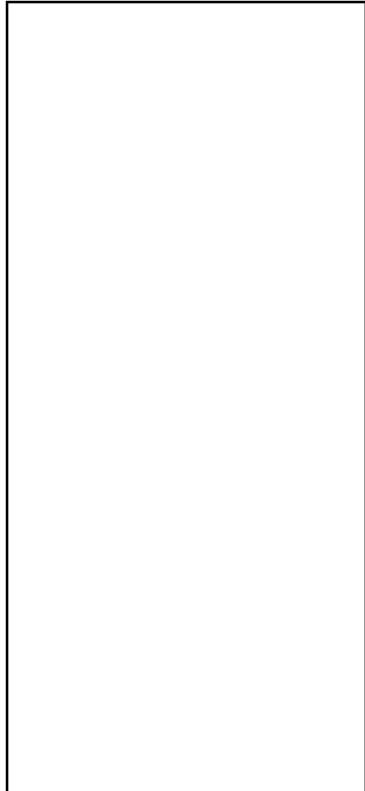
СВІТ

•

СИМОН ПЕТЛЮРА ПОВЕРТАЄТЬСЯ

ВШАНУВАННЯ

•

ВЛАДА І КАПІТАЛ

Той, хто не зрозумів величі моменту, волів би на ті гроші друкувати зошити для школярів. А насправді ми стали свідками й учасниками важливого й переломного моменту української демократії. Ми явили світові два факти: наші вибори не бідніші, тобто не гірші, ніж будь-які європейські, і бізнес в Україні готовий інвестувати в українську політику. Нехай не говорять нам, що ці гроші просто жертвовані для розвитку української демократії. Це справді важливо, що нарешті великий бізнес в Україні зацікавлений у політиці. І навіть не так важливо, чи буде він формально відділений від політики. Цікаво, наскільки цей інтерес український за суттю, що важливо знати нам, учорашнім виборцям.

Через це я з острахом сприймаю популістські заяви деяких політиків, які хочуть розділити бізнес і політику. Реально великого бізнесу більш ніж достатньо в кожній політичній силі, яка виграла виборчі перегони. Такі дорогі вибори неможливо виграти за членські внески простих партійців чи пожертви решти 90 % небагатих громадян України. Справа не така проста і не вирішується шляхом формального передоверення депутатів власного бізнесу підставним особам чи аудиторським компаніям. Якщо сприймати все спрощено, заяви про розмежування бізнесу і політики можуть мати наслідком найгірше — перенесення в політику нездорової конкуренції бізнес-кланів за державний вплив. Робиться це приблизно так: одна з політичних сил творить собі імідж борця за справедливість та інтереси народу, щоб потім мати моральне право публічно відганяти від вершини влади політиків-бізнесменів із блоку партнерів чи конкурентів. Це може започаткувати силовий перерозподіл сфер впливу між великими бізнесовими кланами. Від цього постраждають люди невеликого і середнього достатку. Україні не потрібні бізнесові війни, після яких вона може стати толокою світового капіталу чи фактичною колонією Росії.

Без серйозної роботи над власною ідеологією великий бізнес не тільки швидко програє в політиці, — він втратить спроможність конкурувати на рівні ідей у боротьбі за інформаційно-економічну першість. Шкода, що шалені гроші пішли на біл-борди і паперову агітацію, а потенційні ідеологи, замість потрапити у списки кандидатів, чесно працювали членами виборчих комісій та агітбригад. Дехто з теперішніх аутсайдерів намагався виграти на хвилі пропозиції нової української ідеології шляхом збирання до коша всіх слуханих думок, які можна задарма черпати в нечисленній справжній українській пресі. Зазвичай цього не читають професійні депутати і поважні політики. Все було зроблено правильно, але, як будь-якому штучному творінню, новій ідеології, щоб бути живою і перемагаючою, забракло української душі. На мою думку, це був дуже повчальний експеримент, із наслідків якого українські ідеологи повинні зробити серйозні висновки. Але висновки щодо ідеології насамперед потрібні бізнесменам у політиці, щоб не програти чогось більшого, ніж мільйони. Політика завжди зводиться до конкретної економіки. Так і хочеться сказати: “Шановні, якщо ви не читатимете нормальних українських газет, дармові ідеологічні проекти використають проти вас і, можливо, не на користь нації!”. Купувати соціолога чи політолога — це зовсім не те, що мати ідеолога-депутата. Сучасна ідеологія вимагає нестандартних і принципово нових рішень на рівні винаходу. Через те, сподіваюсь, у списках кандидатів на чергових виборах буде не менше чверті носіїв

живої сучасної ідеології. Поки що не всі представники великого бізнесу це зрозуміли, але тільки так можна одержати потужну, активну і конкурентоспроможну політику держави.

В одному ми певні — інвестиції в політику, у вибори неминуче повинні дати для інвесторів плановий ефект. Якщо вони не те попросять у “золотої риби”, для решти суспільства це буде побічним ефектом “перерозподілу” влади нагорі. Тому для патріотів вибори не закінчилися — заради України треба про всяк ви-

ливими краще, ніж “Наша Україна” чи БЮТ? Для цього треба лише позбутися штучних пунктів програми, своєрідних елементів виборчої технології — перебільшеного регіоналізму і домагання особливого статусу російської мови. Водночас регіоналам слід зробити все, щоб схід і південь України заговорили українською, державна мова одержала реальний конституційний статус в усіх галузях суспільної діяльності й у структурах влади, щоб інформаційний простір став українськомовним і традиційна українська

ЧИ ЗРОЗУМІЄ БІЗНЕС УКРАЇНСЬКУ ПОЛІТИКУ?

За оцінками фахівців, минулі парламентські вибори були безпрецедентно дорогими. Агітаційний розмах із масою друкованої продукції і монументальними витворами реклами справив враження на публіку. Це нікого не загтувало, але переконливо засвідчило, що є в Україні багаті люди, спроможні витратити на вибори величезні гроші.

Фото Оксани Цецури

падок пояснити бізнесменам, як поводитись із політикою. У Росії існує державний обрuch на діжці з їхніми мільйонерами. В Україні ж немає жодної певності в тому, що завтра половина товстосумів не пропустить грошових потоків через офіси, не сплативши жодної копійки податків в український бюджет. На відміну від російського, бізнес України дуже повільно набуває української форми й суті. Це дуже поганий клінічний симптом для не зовсім здорової економіки, який свідчить про неготовність конкурувати із сильним глобалізованим світовим капіталом. Щоб стати сильними, треба мати ідеологію, як узяти верх у перипетіях світової політики. На жаль, більшість явищ нашої політики надзвичайно залежать від великої політичної гри світу, а за таких розкладів нам ніколи не виграти. Особисто мені імпонують ті держави, які не справджують прогнозів світової політології. Україна спроможна стати країною, яка змусить світ із нею рахуватися. А зробити це може лише правильна державницька політика великого бізнесу України. Бізнес об’єктивно зацікавлений у такій політиці, не бажаючи перетворитися на філії чужих контор зі збирання надприбутків коштом українців. Це ключовий момент, який пояснює, чому великий бізнес мусить бути в політиці. Великий глобалізований капітал тісно “прив’язаний” до політики конкретних наддержав і їхніх квазідержавних об’єднань. До якого берега “прив’язаний” великий бізнес України?

По-перше, такий бізнес не повинен орієнтуватися на жодну наддержаву економічно і, що вирішально, — інформаційно. Візьмо простий приклад — Партію регіонів як партію великого індустріального капіталу, що заявив про готовність працювати на економіку України. Які мають бути дії цієї партії, щоб робити українців заможними і шас-

культура вільно розвивалася. Рецидиви сепаратизму й нерозуміння регіоналам слід долати за допомогою тісних економічних контактів із заходом України, підтримкою там місцевої економіки шляхом інвестування, вирівнювання економічних можливостей усіх регіонів. До потужного капіталу регіоналів треба додати активний український дух, і тоді жодна сила не зможе конкурувати з ними на майбутніх виборах, але цей дух має бути справжнім, а не фальшивим заграванням як непотрібне для російської меншини домагання другої державної мови. Якщо регіонали зрозуміють велику вагу української мови, культури, національної ідеї, — на наступних виборах їм не буде потрібна дорога реклама й послуги російських політехнологів. Це стосується будь-якої політичної сили, яка має значне число багатих політиків, тобто всіх потенційних переможців наступних виборчих перегонів.

По-друге, політично успішний великий бізнес повинен мати наступальну світову конкурентну позицію зі стартового осідку в Україні. Це місце стабільного успіху мусить бути захищеним від загроз глобалізації як база і джерело підживлення сили. Що повинен зробити капітал для гарантованої постійної конкурентоспроможності держави на світових ринках? Він перекупує всі ЗМІ, решту витісняє конкуренцією. Наступний крок — заволодіння ЗМІ на території майбутнього успішного впливу. За кордоном бізнес зазвичай цікавлять тільки надприбутки. Поміrkовані прибутки задовольняють великий капітал тільки на території його осідку. Щоб не піддатися спокуси знищити національну економіку і “приватизувати” бюджет, великий олігархічний бізнес завжди матиме агресивну конкурентну спрямованість із власного осідку в зовнішній світ. Тому взята для прикладу Пар-

тія регіонів повинна робити все можливе, щоб український інформаційний простір був українськомовним і українським за суттю. Це сприятиме інформаційному “розкручуванню” українського бізнесу й рекламі українського виробника, формуванню перемагаючого успішного іміджу України у світовому інформаційному просторі. Більша половина успіху в світовій конкуренції завжди реалізується інформаційно, але має економічний вимір. Задля успіху і прибутків нашим новим мільйонерам варто всіляко демонструвати власну українськомовність і любов до всього українського, хоча рідна мова в кожного може бути інша. Російськомовність українського бізнесу природно успішна лише в Росії і як російської бізнес-філії в СНД. Усе, що неорганічне, не має самостійної ділової перспективи. Це аксіома. Крім цього автентична культура більшості населення в Україні виконує роль природного обереха від загроз глобалізації. Ці загрози економічні, але спрямовані проти національної самобутності як твердині опірності цим загрозам. Глобалізація — це хвороба, яка, подібно до СНІДу, спочатку нищить імунітет нації. Тому для будь-якого політикуючого бізнесу чи не першим завданням є допомога українській мові й культурі, українській самобутності й збереження самостійності розвитку нації. Інакше український бізнес програє в інформаційному протистоянні з сильними світу, а наслідки будуть економічні — самостійної і самодостатньої економіки не стане. Щоб цього не відбулося, новим мільйонерам в Україні вигідно бути українськими буржуазними націоналістами. Третього шляху чи способу перечекати під парасолькою лібералізму не існує. Лібералізм — ідеологія ситої нації для творення власного добродушного іміджу і полегшення умов діяльності свого капіталу на територіях зацікавлень. Але ситість наддержав досягається лише “випасанням” власного капіталу на ринках бідних держав. На цих територіях голодним аборигенам пропонується лібералізм як забавка, щоб вони якомога пізніше усвідомили потребу захисту власного інформаційного простору, власної мови і культури, віддали без бою власні ринки і дешеву робочу силу. Тільки проукраїнська політика прибуткова й конкурентна.

По-третє, великий бізнес мусить подбати про духовність, яка не тільки рятує душі, а й уберігає народ від перетворення на беззахисний споживацький натовп. Без єдності в духовності народ не розуміє своїх політиків, не довіряє власній еліті, зневіряється і тому інформаційно піддається керуванню ззовні. Без духовної єдності народ стовідсотково програє інформаційні змагання і неминуче колонізується. Тому жодна сила світу ніколи не сприятиме створенню єдиної християнської Церкви українців, швидше дбатиме про розмежування і збільшення числа вірувань, постійно вигадуючи для нас нові. Єдина віра — це опір чужим корисливим і руйнівним впливам, що має на меті ослаблення перед викликами глобалізованого капіталу світових конкурентів. Добрий приклад для наслідування — Польща, яка швидко стала конкурентом для старих європейських держав.

Усі нові члени об’єднаної Європи витримали тест національного бізнесу на політичну зрілість і розуміння власної вигоди як вигоди нації. Чи витримає подібний іспит український капітал, що вже інвестував у політику і заявив відповідальність за українську перспективу? Висновки можна буде зробити вже до кінця цього року.

● **Володимир ФЕРЕНЦ**, м. Івано-Франківськ

ЧОРНИЙ ПІАР

СИНА ПРЕЗИДЕНТА ЗНОВУ ВТЯГУЮТЬ У СКАНДАЛ

Тиждень, що минає, розпочався зі спроби роздмухати скандал навколо сина Президента Ющенка — Андрія. Кілька електронних видань і російськомовна газета “Сегодня” описали хуліганський інцидент, котрий стався на початку вихідних у Києві. Головним героєм цього інциденту згадані видання намагалися зробити Андрія Ющенка, хоча жодне з них не надело переконливих доказів.

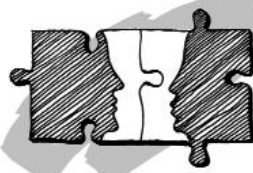
Історія почалася з того, що на розі вулиць Толстого й Саксаганського один дорогий автомобіль нібито створив аварійну ситуацію для іншого не дешевого авто, пасажиром котрого виявився прокурор Борисполя та Бориспільського району Олександр Кузовкін. Молодий прокурор (31 рік), за його ж версією, зробив зауваження пасажиріві автомобіля-пірата за те, що той не виховує свого водія. Вислухавши зауваження прокурора, молодий пасажир (віком від 20 до 30 років) нібито спочатку грубо його “послав”, а потім ще й двічі вдарив в обличчя. А водій цієї машини вистрелив прокуророві в стегно з пістолета гумовою кулею. Після цього автомобіль “дорожніх піратів” зник із місця пригоди, а побитий і поранений Кузовкін викликав швидку й міліцію.

Прокурор заявляє, що номера автомобіля він точно не запам’ятав, а свого кривдника ніколи раніше не бачив в обличчя. Однак знайшовся “анонім”, котрий одразу в кілька редакцій прислав повідомлення про те, що “хуліганом” був ніхто інший, як син Президента.

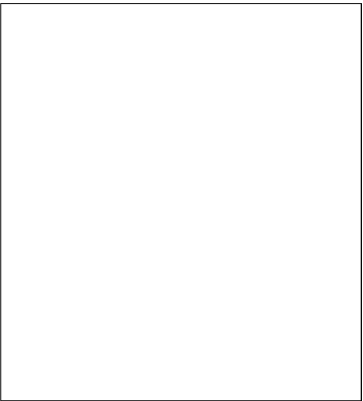
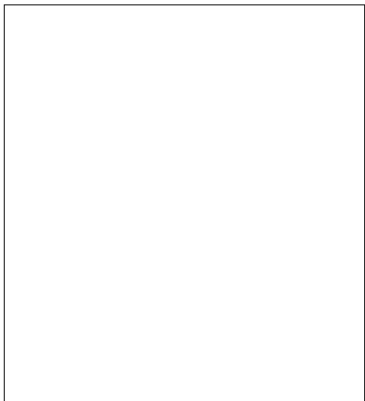
Незважаючи на те, що немає жодних підстав для такого сумнівного притягування до цієї історії Андрія Ющенка (окрім часткового співпадіння номера автомобіля з авто, зареєстрованим на колишню дружину Віктора Ющенка), кілька видань таки вирішили підняти собі рейтинги в погоні за скандалами. Але історія з Кузовкіним абсолютно, як модно тепер казати, “мутна”.

Чому прокурор з’ясовував стосунки не з водієм, а з пасажиром? Чому два дні уникав коментарів для преси? Чому, врешті, даючи інтерв’ю у понеділок, не спростував однозначно (або не підтвердив), що учасником інциденту був Андрій Ющенко? Пояснення Кузовкіна, що він не знає в обличчя сина Президента, видаються невірогідними, адже портрети Андрія Ющенка сотні разів уже демонстрували різні телеканали й публікували газети. Навіть якщо бориспільський прокурор “прогавив” ці публікації, то після конфлікту без проблем міг знайти в Інтернеті фото президентського сина. Замість цього він таємничо казав, що точну відповідь зможе дати тільки після “очної ставки” з Андрієм Ющенком. Ще одну підозру в журналістів, котрі пізніше взяли за власне розслідування цієї справи, викликало те, що в журналі швидкої допомоги, де Олександр Кузовкін надади першу допомогу, зазначено, що він перебував під впливом алкоголю. Отже, можливо, йому й вигідніше представити себе в ролі жертви зухвалості “золотої молоді”, аніж як учасника ДТП, що перебував у нетверезому стані? Але крапку в цій історії поставить слідство.

● **Павло ЗАЗБРУЧАНЕЦЬ**

Стосунки між владою та бізнесом за останній рік радикально змінилися. Тепер вони мають характер взаємної зацікавленості та взаємної підтримки, про що свідчить рівень добровільної сплати коштів до бюджету, що має постійну тенденцію до зростання.

•

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури й одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сиров'язі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне схудання і детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування цих хвороб треба жити надгодов і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод, воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добра потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не так шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молоці, м'ясі, навіть у хлібі, і цього досить. Рослинні жири нібито не сприяють розвитку атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малорухливим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальному вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць чи дві картоплини і кави з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси. Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсоння. Великої шкоди від однієї безсонної ночі

не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облишити снодійне. А розрахунок тут такий: не відрегулюєш свого життя — втратиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. У диво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий суддя.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГ і Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилено для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні зв'язки між взаємним впливом людськими закладено великими релігіями. А це — компроміси.

Ви запитуєте, чи можу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слаборозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть йти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передусім синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дасться взнаки й погана екологія. 1989 року

група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імун-

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

**Перенавантаження і суворий поря-
док на роботі безслідно не минають.
Нині, за даними Американського націо-
нального інституту проблем здоров'я і
професійної безпеки, понад сорок
мільйонів людей в усьому світі хворі-
ють на клінічну форму синдрому хро-
нічної втоми. Цей синдром іще нази-
вають “чумою ХХІ століття”.**

на функція. Тоді вчені назвали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже понад півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей

синдром лікують клінічні імунологи.

Краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також

каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадити правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин з відкритою квартиркою, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятного чаю. А годинка прогулянка на свіжому повітрі — природне

шеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому бай-дуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послушайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, — спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

ВЕСЕЛІ СТАРТИ

Отже, молодий фонд, який очолив чемпіон України з бодібіндингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприяють починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відкрити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того древа стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. Та соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростали на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перевиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узяті зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремлінь молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Склалися така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пожадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пожадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти — решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пожадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

ХРАМ УКРАЇНСЬКОГО ДУХУ

145-та річниця перепоховання тіла Тараса Шевченка на Чернечій горі в Каневі припала на будній день. Мабуть, цим можна пояснити нечисленне (порівняно з двома попередніми роками) паломництво до Духовної Мекки України, багато делегацій тут побувало 21 травня, в неділю. Проте не в кількості справа. Геній Шевченка завжди призове тих, хто з ним духом єдиний. І навіть якщо прийшов би тільки отой малий школяр, в очах якого бриніла сльоза, коли стояв біля могили Кобзаря під час поминальної відправи, гадаю, душа Шевченка утішилася б, адже поет-пророк, геній і бунтар, духовний поведир нації у думках своїх для себе особисто багато не прагнув: «Одна сльоза з карих очей — і пан над панами».

Звичайно, люди плекали надії побачити когось із вищого керівництва держави, проте з розумінням пояснювали відсутність Президента: засідання ГУАМ. Не було й торішньої соратниці Президента, красномовної Юлії — і це вже декого з її прихиль-

ників не те що дивувало, а й обурювало. Народ мав змогу поспілкуватися «наживо» із представниками національно-патріотичної політичної еліти — Павлом Мовчаном, Степаном Хмарою, Іваном Зайцем, Василем Червонієм, які щороку піднімаються на Чернечу. Були й міністри.

Спочатку освіти Станіслав Ніколаєнко: поспілкувався з народом і поїхав. Згодом люди, як рідного, зустріли міністра культури і туризму Ігоря Ліхового. А по обіді вже, нарешті, вишикувалися дві барвисті колони (артисти народних колективів зранку чекали, щоб виконати свою місію), — прибув міністр сім'ї, молоді і спорту В'ячеслав Кириленко у супроводі державних мужів.

А ще на Чернечій... Із нагоди свята безкоштовно відчиняла перед відвідувачами двері Тарасова світлиця, тоді як музей... міг би привабити цікавого хіба що ристуванням — триває ремонт приміщення. Літня інтелігентна пані тихо так собі скаржилася, чому ж то досі тут не придумали облаштувати спеціальні місця для споживання їжі й для інших потреб (деякі ж делегації дістаються до Канева всю ніч), бо, мовляв, хіба ж це культура — розкладати їжу на лавочках біля Тарасової могили. Звичайно, око туриста з Європи зауважило б тут чимало недосконалостей: і побиту плитку доріжок, і рясно засіяне сміття на заростаючих стежечках направо від пам'ятника, униз по схилу гори. Але попри те неможливо не вдивлятися знову й знову у краєвиди, що відкриваються з оглядового майданчика: Дніпро, буйно-зелені береги, горби, що на них сідають хмарки, а далі — там і там — білі хати сіл, що губляться в зелені поміж рукавів ріки. А понад усім цим — Тарас.

В'ячеслав Кириленко був лаконічним:

— Це день, коли кожен українець згадує про Тараса Шевченка і, я думаю, знаходить хоча б дві хвилини, аби замислитись про ті високі речі, заради яких він жив, а не тільки про наше теперішнє приземлене життя.

Ігор Ліховий, міністр культури і туризму:

— Щороку 22 травня тут відбуваються події, несхожі одна на іншу. І незалежно від

того, хто приїде — чи урядовці, чи школярі (як бачимо сьогодні), — атмосфера панує піднесена і водночас тривожна, бо знову йдеться про боротьбу за українські цінності. Чернечу гору вже за два тижні після перепоховання почали називати Тарасовою горою, оскільки канівці одразу усвідомили, що щось змінилося не тільки в Каневі, а й в Україні, відчували, що тут ніколи спокою не буде, — отаким Тарас Шевченко. Недарма назвали цього хлопчика Тарасієм, що в перекладі з давньогрецької мови означає непокірний, бунтар. Очевидно, він нас постійно піднімає з колін, з раболіпської пози, яка, на жаль, характерна для частини суспільства. А сьогоднішня річниця відзначення повернення Шевченка в Україну пов'язана ще й із тією новою хвилею, яка пішла зараз щодо визнання деякими місцевими радами на своїй території регіональною мовою — російською. Це антизаконний хід, направлений лише на розхитування політичної ситуації в Україні, тому сьогодні більшість людей тут говорить про те, що ми маємо протиставити руйнації побудованого Шевченком храму українського духу. Я думаю, що насамперед єдність довкола Шевченкових заповітів. Вони чітко визначені: «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» — більше нічого ми не прагнемо. Мені дуже приємно, що сьогодні з усієї України тут зібралися школярі, аби отримати відзнаки за свої літературні твори, за дослідження з краєзнавства, з історії, за свої образотворчі вправи. І чи то були кримці, чи херсонці, чи галичани, чи кияни, сьогодні це не так важливо. Усі вони, очевидно, вперше в житті зустрілися й побачили, що Україна — це не регіони, а Україна — це єдина неподільна держава, з тілом, яке не можна краяти, не можна шматувати через політичні, бізнесові чи якісь інші інтереси. Шевченко, на щастя, тримає українців на своїх раменах уже понад півтора століття, з того квітневого дня 1840 року, коли в Петербурзі вийшов невеликим накладом його «Кобзар». Шевченко вперше через поезію повернув нас до нашого майбутнього і так геніально об'єднав, — ніхто з відомих мені європейських поетів не зумів в одному рядочку об'єднати і мертвих, і живих, і ненароджених земляків своїх. Для нього, як для Бога, немає ні мертвих, ні живих... — усі єдині. У нього Україна в часі і просторі єдина. Він показав нам, що не своя хата скраю (хоч і свою хату треба боронити), — ми маємо відстоювати насамперед загальне. А загальне для нас — то мова, то культурні традиції, святині. І одна з цих святинь, новітня святиня, приймає сьогодні гостей з усіх областей України і з-за кордону. Мені хотілося б, щоб сьогодні ми поїхали і не відчували, що виконали якийсь ритуал: пок-

Група старшокласників канівських середніх шкіл № 2 і № 6 пройшли останнім шляхом Кобзаря 19 км до могили

Малий хор «Просвіта» з Києва

лали квіти, помолилися, поплакали, можливо, когось посварили, між собою подискутували... Хочу, щоб ми звідси поїхали окриленіми. Щоб глянули через Дніпро, на цих 15—20 кілометрів перед нами і сказали: це моя земля, бо тут кров моїх батьків, земля, їхнім потом оброблена, і ми нікому її не віддамо. І Дніпро не ділить на правих і лівих, Дніпро об'єднує Україну отут,

біля підніжжя Шевченкової могили.

Після молитви біля могили Шевченка і розмов із громадянами, службовці провели зібрання щодо реконструкції музею.

● **Леся ТКАЧ**
Фоторепортаж
Олександра ЛИТВИНЕНКА

НОВЕ СЛОВО

За писемними джерелами ХІІІ століття, сіль на Київщину завозили з Прикарпаття і Криму. Вже тоді їздили в Крим по сіль волами, запряженими в криті вози.

Непросто складалася доля чумацтва впродовж століть. Були й митарства, й розквіт, і занепад. Жило й розвивалося чумацтво насамперед зусиллями основних народних верств (козацтва, міщанства, селянства), позаяк держава, що володіла нашими землями, не були зацікавлені в розвитку української торгівлі.

Литовсько-руський і литовсько-польський періоди (ХІV—ХІVІ ст.) були доволі сприятливими для чумацького промислу. Виникають ярмарки, формуються центри торгівлі, здобувають магдебурзьке право міста, чумацький промисел охоплює значну частину людності.

За козацької доби (ХVІ—кін. ХVІІІ ст.) чумацтво бурхливо розвивалося на тлі загальнонаціонального піднесення. Наддніпрянщина стає головним центром чумацького промислу.

Із кінця ХVІІІ ст. — протягом ХІХ ст. чумацький промисел переживає великі зміни й перетворення: від торгово-візницького до суто візницького та аж до повного занепаду з появою залізниці.

За таких умов виникає нова галузь чумацького промислу — візництво. Чумаки, особливо менш заможні, за плату перевозять чужі вантажі. У першій половині ХІХ ст. вони перевозять, наприклад, дві третини хліба з усієї кількості, яка потрапляє в Одеський порт.

Зазнає змін форма організації чумацького промислу — валка. Зникають чотири- та шестиволові мажі (сіль уже продають пудами, а не мажами). Хліб із України регулярно вивозять за кордон через порти. Окрім хліба, чумаки везуть з України лляне насіння, вовну, сало, спирт, горілку, лісоматеріали, прядиво, віск, мед, смолу, поташ, дьоготь тощо.

Чумацтво ХІХ ст. досить широко висвітлювалося у літературі. А чумацтво Звенигородщини того періоду було ще й пов'язане з життям і творчістю Тараса Шевченка.

Після наполеонівських війн (початок ХІХ ст.) у Європі значно зростає попит на український хліб. Чумаки з лісостепової та степової України перевозять до чорноморсько-азовських портів, а найбільше до Одеси, мільйони пудів українського зерна. Везли з поміщицьких маєтків здебільшого пшеницю. У перевезенні було задіяно не менше 500—800 тисяч пароволових маж. Із Київщини в 1833 році відправлено 300 тисяч четвертей зерна, а в 1847 — понад мільйон. Зі Звенигородського повіту в 1847 році відправлено до Одеси понад 60 тисяч четвертей зерна, в тому числі 53 тисячі пшениці.

У середині ХІХ ст. на Київщині було до 17500 чумаків, що мали майже 70 тис. пар волів.

На Звенигородщині чумацтво з проведенням уманських віток залізниці від містечка Шпола до станції Вапнярка (1892 р.) помітно скорочується, а згодом і зовсім завмирає.

Вдавшись побіжно до історичного екскурсу, розглянемо етнографічні особливості чумацького промислу на Звенигородщині. Та найперше — про Тараса Шевченка і чумацтво.

Відомо, що батько Тараса Шевченка, Григорій, чумакував і возив до Одеси зерно. Через село Керелівку (тепер Шевченкове) пролягав чумацький шлях. Тарас згадував, що його батько з братом Микитою були в Одесі. Десь року 1824 малий

Тарас чумакує разом із батьком. Чи хотів Григорій Шевченко звільнити сина хоч на якийсь час від лихого мачухи, чи то приохотили до чумацтва. Та, мабуть, їздив Тарас чумакувати не більше двох разів, бо навесні 1825 року батько помирає на 47 році життя. Чумакування Григорія Шевченка, очевидно, було однією з форм панщини. У той час перевезення хліба або інших вантажів вагою в 33 пуди парою волів на відстань 20 верств доброї дороги зараховували за день панщини. Чумаків-кріпаків посилали перевозити вантажі на відстань до 200 верств від мастки. Далекі ж перевезення

чотири воли, діставало чотири десятини землі на садибу, город і конопляник та орної 18 десятин у три поля.

Чумакувати своїми волами могли тільки заможні селяни. Парослих, міцних волів сірої чи голубої масті з великими рогами (чумакували тільки такими волами) коштували від 80—120 до 200—250 карбованців сріблом. Отже, щоб стати чумаком, потрібно було мати значні кошти на купівлю волів, мажі, реманенту, закупівлі солі, риби, інших товарів. Чумаки мусив компенсувати витрати та мати певний прибуток за свою нелегку працю.

Григорій Шевченко — грамотний і майстровитий чоловік. Знався на ковальстві (в Моринцях, на садибі Копія, де мешкала тоді родина Тараса, була кузня, в якій працював Григорій), стельмакував, займався садівництвом і землеробством, любив книжки, щонеділі читав для домашніх “житіє святих”. А щодо чумакування Григорія Шевченка, то, звісно, цим промислом могли займатися лише енергійні, кмітливі господарі.

Ніколи, за жодних обставин Тарас Григорович Шевченко не чувся кріпаком ні в житті, ні особливо в творчості. Не чулася упо-

під ногами, і над головою. А на шляху тому чумацькі валки: сила-силенна круторогих волів, і вози риплять, і мережані ярма скриплять. А біля волів — поважні, кремезні, росли чумаки. Чумаки, які свято берегли свої прадавні традиції. Традиції, в яких жили найкращі риси від хліборобських і козацьких — жертвоне служіння громаді, захист знедолених, чесність, справедливість, готовність подолати будь-які труднощі, безмежна любов до рідної землі.

Для Шевченка чумакування було не тільки дитинним минулим. Тарас у чумацькому середовищі радив вільним, рівним, паном не сприймав і крим, несправедливо до себе та таких, як сам.

Розповіді дідуся і батька, спілкування з чумаками, які бачили Великий Луг і Січ-Матір, які берегли в пам'яті перекази про козацьку звитягу, про запорожців та їхні курені, мали неабиякий вплив на формування поетичної, пристрасної, волелюбної та безстрашної, щедрої і незалежної натури Тараса Шевченка. А ще не могли не вплинути на незборимий дух Шевченка численні селянські рухи в 20-ті, 30-ті і 40-ві роки на батьківщині поета.

Тарас Григорович присвятив чумацтву чимало поетичних (“Чума”, “Неначе степом чумаки”, “Наймичка”, “Ой не п'ється пива-меди”), прозових (повість “Наймичка”), художніх (“Чумаки серед могил”, “Коло Седнева”) творів тощо.

Захоплювався Шевченко чумацькими піснями. Записував їх і чудово виконував (мав красивий, незвичайного тембру голос). Із чумацьких особливо любив пісні “Ой хто лиха не знає”, “У Києві на риночку” тощо. Українські пісні допомогли Шевченкові пережити солдатчину. Саме на заслання писав твори, що стосуються чумацтва.

У пам'яті зривали картини дитинства — “гладкий широкий степ”, як “те море”, “білолиці місця” і розмови з ним, крутобокі воли і мудрі чумаки. Спогади ті були як бальзам на душу в безсонні ночі трагічного буття. Буття, коли молодий, повний творчих поривів велетенський талант був відірваний від свого українського, рідного “тихого, ясного” світу і вкинутий до нікчемного, безнадійного, маловартісного чужого.

З усіх літературних джерел ХІХ ст. про чумацький промисел я не знайшла кращого, докладнішого опису чумацької садиби, аніж у повісті Тараса Шевченка “Наймичка”. Для Шевченка, спостережливого етнографа, кожна річ, кожна деталь побуту мала неабияку вагу. В повісті “Наймичка” в описах саду, господарських будівель — спогади Шевченка з рідного села, з батьківської оселі.

Доводиться жалкувати, що Шевченко не зміг здійснити своєї мрії — написати ґрунтовну працю з історії України, що зібраний ним фактичний матеріал зник під час арешту. Це була б унікальна праця за своїм змістом, враховуючи вислів Тараса Григоровича: “Історія мого життя становить частину історії моєї Батьківщини”, а також те, якої ваги у вивченні історії надавав Шевченко народнопоетичній творчості — “Наша пісня, наша дума не вмире, не загине, от де, люде, наша слава, слава України”.

● **Надія ЗЯБЛЮК**,
провідний науковий співробітник Музею народної архітектури та побуту НАН України

КОБЗАР І ЧУМАЦТВО

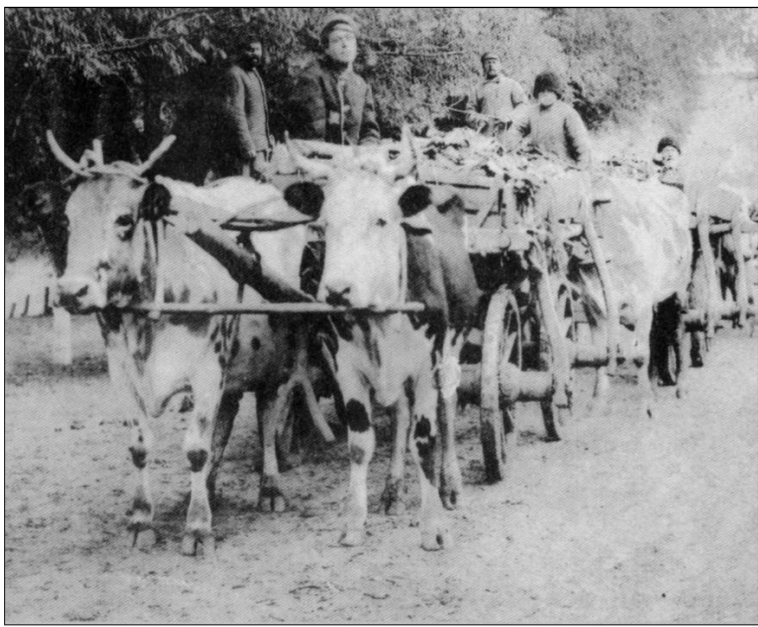
Чумацтво — унікальне явище в історії нашої країни, породжене традиціями демократичного укладу українців. Воно не має аналогів у поліетнічній культурі світу.

Сіль і риба були головними товарами чумацької торгівлі.

Цікава етимологія слів “чумаки”, “соленик”, “прасол”, “уходник”, “коломієць”. Цими словами називали людей, що займалися торгово-візницьким промислом, — цим своєрідним феноменом народного купецтва.

Колисками чумацтва, на наш погляд, є густозаселені Наддніпрянщина, де була велика потреба в солі, та Прикарпаття, де добували сіль ще від епохи неоліту. Згодом промисел поширився по всій Україні.

Батьківщина Тараса Шевченка — Звенигородщина була значним осередком чумацтва протягом багатьох століть. Тут цей промисел затримався аж до початку ХХ століття. Чумаки мешкали в кожному селі й містечку. Виникло чумацтво на цій благословенній землі раніше, аніж козацтво, чи, може, водночас — питання окремого дослідження.

Чумацька валка. Поштова картка Г. П. Шевченка. Початок ХХ ст.

хліба в Одесу здійснювалися за окрему плату на основі домовленості. Так, 1845 року чумакам за перевезення вантажів на відстань 10 верств платили по 20 копійок сріблом. За продаж одного воза привезеної солі чумаки Звенигородського повіту (40-ві рр. ХІХ ст.) одержували понад 16 рублів чистого прибутку.

Батько Тараса Шевченка — Григорій — писався за документами тягловим господарем, себто таким, що мав не менше однієї пари волів, з якими повинен був працювати на поміщика. Такий тягловий селянин наділявся землею (півтори десятини на садибу та город, шість десятин орної). Господарство, що мало

Тараса Шевченка? Чи правдиві міфи про безпросвітні злидні? Що це не так, свідчать самі тільки розміри садиби батьків Шевченка та його рідних, зокрема на колишній садибі брата Йосипа в наш час розміщується чотири чималі садиби мешканців села.

Батьки й діди Тараса Шевченка були ані бідними, ані темними.

Андрій, прадід Тараса Шевченка по батькові, що прибув у Керелівку після Полтавської битви, ймовірно, був козаком. Дід Іван, теж по батькові, — письменний і бувалий, знав багато історичних дум і пісень, чудовий оповідач, учасник Гайдамаччини. Батько —

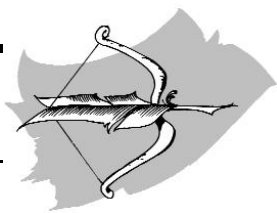
слідженими кріпаками й чимала родина Шевченків, яка була підступно (як і багато керелівців) передана у власність зрусіфікованого німця Василя Енгельгардта, порідненого з Потьомкіним, усецилим фаворитом цариці Катерини. Справедливо зазначив Євген Маланюк: “Наш-бо селянин, двигаючи на собі почесний тягар вікових національних обов'язків і бувши фактично спадкоємцем періодично відмиряючої шляхти, є, може, найбільшим аристократом серед селянства Європи”.

Мати Тараса Григоровича — Катерина Бойко — розумна, лагідна, знала безліч пісень і гарно малювала. Не кріпачка, пішла заміж за кріпака Григорія Шевченка з великої любові. Уже тільки цей факт багато говорить про батьків нашого генія. А чи не був батько Катерини, Яків, нащадком чумаків-бойків із Прикарпаття? Ще так багато недослідженого про родовід Тараса.

Звісно, що для мудрого, освіченого Григорія Шевченка чумакування було не тільки повинністю. А для майбутнього великого поета й художника Тараса Шевченка дитячі враження від чумакування з батьком були глибинними й незабутніми, воістину тоді він пізнавав світ. Тарасові, який виростав серед високих пагорбів, глибоких ярів-байраків, зелених лісів і садків, розкішних водоймищ, відкрився раптом безмірний, неосаяний степ. Степ, де скрізь гуляла воля, де шелестіла тирса про козацьку славу, де мріялося солодко й думалося легко, де стелився широкий чумацький шлях і

Чумаки занедужували в дорозі. Народна картина

ЮРИДИЧНИЙ ВИСНОВОК
Міністерства юстиції

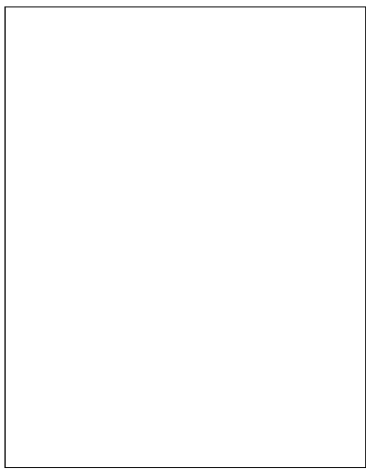
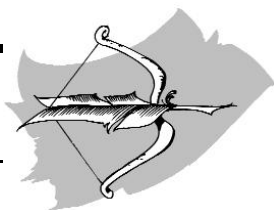
Закінчення. Початок на с. 3

ГАРЯЧА ТЕМА

•

СЛІДАМИ НАШИХ ВИСТУПІВ

•

Міністр юстиції України
Сергій Головатий

МАНДРІВКИ ІСТОРІЄЮ

Не згасає у наших читачів жага до пізнання історії свого краю. Саме завдяки таким-от небайдужим людям, як Василь Лаба, про якого йдеться у листі Ігоря Бідюка, та Володимир Проценку, що надіслав нам своє дослідження з історії корінного населення Криму, ми й починаємо усвідомлювати, хто ми і на якій землі живемо.

Найдавніші сліди людини в Криму з часів елеоліту знайдені в печері Кіик-Коба, де протягом тривалого часу було стійбище людини ашельської доби. Тут знайдено скелети неандертальців. Відкриття пізньопалеолітичних часів у Кизил-Кобі, Сюрені свідчать, що тодішнє населення — кроманьйонці — за фізичним типом наближені до сучасного. На матеріалах стоянок Фатьма-Коби, Мурзак-Коби, Заміль-Коби часів палеоліту й мезоліту основана версія, що гірську частину Криму заселяли люди, що займалися скотарством, а за часів неоліту вони розселилися у Присивашші.

У мідно-бронзовий вік у Криму жили землеробсько-скотарські племена ямної й катакомбної культури. До пізніх часів цього віку в гірській частині знайдені пам'ятники кизил-кобинської культури, пов'язаної з племенем таврів, які переважно займалися землеробством і також скотарством і рибальством. Від них походить колишня назва півострова — Таврика.

Глибини етнотаврійської культури, безперечно, засвідчують зародження її в Оріані (Україні). Один із глибинних фактів, що сягає палеолітичної доби, коли євразійська культура ще не відокремилася від африканської й *Ра* означало *Сонце, Ай-Ан — Небо, Урай — Дух Сонця*. До сьогодні збереглося цілісне поняття — *Вурій* (Світ і Творець), а ще *Урай* чи *Рай*. Назва античних шумерських міст Ур, Урук відзначена літописом Кам'яної Могили. Шумерія існувала на території сучасного Іраку з IV тисячоліття до Р. Х. і окрім вказаних міст, а ще там виникли давні міста Кіш Лагаш, Умма. Подібні назви міст мали й античні кіммерійці, що жили на території Таврії. До грецького вторгнення (VI ст. до Р. Х.) вони назвали свої міста — Кокур, Укрух і Ор (теперішній Перекоп) із кореневою спільністю, що походять від священного *Урая*.

На індоєвропейську основу античних племен вказують однозвучні й притаманні багатьом родовам вітам імена й прізвиська — Палак, Палазга — Параска.

Трагедія корінного народу Криму розпочинається з грецької колонізації. Вона для автохтонного населення була жорстокою. Корінний етнізм на території Криму не сприймає грецького поневолення, адже греки почали таврувати своїх рабів. Корінні мешканці Криму кіммерійці, що пішли від старовинного оріанського племені — айдаїнлян (у перекладі — діти неба і гір), поступо-

ТРАГЕДІЯ КОРИННОГО НАРОДУ КРИМУ

во стають рабами і змінюють свою етнічну назву — таври. Для протистояння рабовласницькій експансії племена оріанської галузі міцніше об'єднуються в Скіфську державу. В VII ст. до Р. Х. частина Криму увійшла до складу Скіфської держави, а політичним центром у III ст. до Р. Х. став Неаполь. В об'єднання вступили скити, поляни, гали, борисфени, саги, роксолани, айдаїнляни та ін., що іменували себе скотами, тобто об'єднаними (скототитися до купи).

Сколотська держава, яку Геродот назвав Скіфією, під час поневолення греками кіммерійців розділилася на невеликі царства. Роздроблення далось взнаки. Греки почали зазіхати на міста Скіфії і оволоділи скіфською твердинею Напіт. Завойовник насалжував аборигенам — айдаїнлянням свою мову, культуру, державність. Айдаїнляни (вони ж кіммерійці чи таври) жили до нашого часу в асимільованому вигляді в корінній українській, частково в кримськотатарській та грецькій народностях.

Пізніше, у V ст. до Р. Х. Пантікапей (Керч) об'єднує грецькі колонії-міста Керченського і Таманського півостровів у Боспорське царство, а в III ст. до Р. Х. у Понтійське царство з греко-перським правлінням із посиленням рабовласницької експлуатації. Наприкінці II ст. до Р. Х. у Пантікапей спалахує повстання рабів скіфських племен під проводом легендарного Савмака. Повстання охопило весь Керченський півострів, але було жорстоко придушене каральною експедицією полководця Діофанта.

Це перше повстання наших пращурів. Про це говорить дощечка "Велесової книги" "...бо були кіморії, також отці наші. А ті римлян потрясли і греків розметали, як поросят устрашених".

Про заселення Криму праукраїнцями розповідає та ж "Велесова книга":

"Коли наші пращури

Сурож творити почали

греки приходили купцями до торжищ

наших, прибутки шукали

і, землю нашу, розглядаючи, посилали

до нас багато своїх юнаків

і будинки будували,

і гради обміну та торгівлі.

І ось одного разу побачили воїнів їхніх

при мечях озброєних

і скоро нашу землю прибрали до рук своїх.

Отак наша земля, яка чотири віки

була наша, стала грецька".

Клинописні асирійські джерела згадують державу Скіфію з початку VII ст. до Р. Х., а столицю айдаїнлянів — Телепілу (нині Севастополь) на століття раніше грецького Херсонесу (VIII ст. до Р. Х.). про це пише і Гомер в "Одіссей". То ж найстарішим є Сурож, створений нашими пращурами на початку X ст. до Р. Х. Місто декілька разів перейменовувалося. Греки називали його Сігазіос, генуезці — Судак, інші етноси Сурдак, Судок, Сорда, Суренград.

Грецький географ Страбон (63 рік до Р. Х. — 19 рік по Р.) у своїй VII книзі стверджує, що роксоланський князь із Ольвії Скилур заложив у Тавриді три укріплен-

ня: Палакіон (скитська назва *Палаклава*), Хабон (Кемерчак) і Неаполь (поблизу Сімферополя) і використовував їх у визвольній війні проти Митрида-Євпатора і Херсонесу.

Перша назва міста Балаклави — Палаклава пішла від двох слів: *Палак* і *лава*. Цар Скилур побудував фортецю для царювання свого сина Палака, назвавши її його іменем. Давнє українське слово *лава* відоме. Це — місце для сидіння. Отже, Балаклава — тронне місце Палака. До наших часів назва міста дійшла не зміненою за винятком перших співзвучних літер П і Б (Балаклава).

Створення Балаклави сягає в давнину і нараховує не менше 2150 років із дня його заснування. Під час розкопок у Неоліті знайдені мармурові рельєфи із зображеннями Скилура й Палака.

У IV тис. до Р. Х. містом заволоділи античні греки й називають його Палакіон, зберігаючи в назві ім'я молодого скіфського царя Палака. Згодом колонізатори називають місцевих автохтонів дикунами, піратами, аби виправдати розбійницьке й грабівницьке свої одноплемінників.

Із 1357 року місто Палака завоювали генуезці й збудували там фортецю Чембало. В 1457 році фортеця була знищена турецькою навалою. Турки повернули місту дещо змінену назву — Балаклава (рибний став).

Грецькі джерела II—I ст. до Р. Х. згадують кримські народності роксолан і алян (аліани, можливо — айдаїнляни). Назву роксолан виводять, як "рокс-аліани", себто "білі-аліани, при чому назву "рокс" виводять, як похідну від Рос чи Русь.

У Скіфському Неоліті царя Скилура проведеними розкопками 1946 року виявлено могильник із розписом, що незвичайно нагадує сучасні українські розписи хат, а на стінах типи автохтонних людей — роксолан (айдаїнляни) сцени їхнього життя верхи на коні, полювання з собаками, гра на лірі. Це названі греками таври, одне з колін давнього українського роду.

Роксолани і айдаїнляни (таври) жили у своїх античних містах на півострові до їх падіння під ударами готів, гунів, сарматів.

Із письмових джерел таври відомі в Тмутараканському князівстві до XI століття й князівстві Феодоро до XV століття.

Тмутараканське князівство було засновано Київським князем Святославом після розгрому Хазарського каганату. Причина визволення Таврії — письмове звернення Таврійського топарах (управителя) у січні 963 року, який подав Святославу в Київ, де говорилося: "Учасники віча, як увесь народ півострова прагнуть незалежності від кочівників-хазарів, тому що не відрізняємось за звичками й побутом від жителів "північної країни", де править північний князь Святослав".

Щоб там хто не говорив, а етнічні корені народу Криму ведуть до Києва. Отже правдавне українське населення Криму — ніхто інший, як роксолани й айдаїнляни півтисячоліття назад.

● **Володимир ПРОЦЕНКО**, голова Севастопольського міського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка

ІМЕНА

Із діда-прадіда ми, українці, не були байдужими до своєї минувшини. Це засвідчують літописи, усна поетична творчість — легенди, перекази, бувальщини, які компенсують брак писемних відомостей, знищених лихоліттям воєн і пожеж. На особливий пошанівок заслуговують історики і краєзнавці, які десятиліттями добровільно позбавивши себе права на відпочинок, дошукуються в архівах і бібліотеках, розпитують у старожилів, звідки походять назви міст, містечок, присілків, хуторів. І роблять це не задля того, аби вдолжити особисту допитливість, а щоб донести до свідомості громади розмаїтий спектр інформації: як жили наші пращури в давнину, як традиції і обряди вшановували, як боронили рідний край.

Ще тоді, коли до здобуття нашої Незалежності залишалося довгих сім років, розпочав свою подвижницьку працю історик і краєзнавець, викладач Львівського автошляхового технікуму Василь Лаба, уродженець села Серники на Перемишлянщині. З року в рік наповнюється його

Історик і краєзнавець
Василь Лаба

творча скарбничка, з року в рік розширюються далекоглядні горизонти його зацікавлень. На порозі п'ятидесятиріччя (народився 22 червня 1956 р.) у його активі близько 150 історичних досліджень про населені пункти Галичини; співучасть у проведенні першої обласної олімпіади з

ЛІТОПИСЕЦЬ ГАЛИЦЬКОГО КРАЮ

історії України для студентів технікумів Львівщини; підготовка навчального курсу "Краєзнавство"; кілька видань календаря українця-патріота; створення Центру краєзнавчих досліджень за місцем роботи. Яка воістину велетенська працездатність, яка щира залюбленість у минувшину рідного краю!

Герої нарисів Василя Лаби — доблесні звияжці Українських Січових Стрільців, вояки і партизани УПА, підпільники ОУН. На зорі нашої Незалежності побачило світ його дослідження "Хорунжа з Вишнівчика". Невелика за обсягом, інформаційна за жанром ця публікація про хорунжу легіону УСС Олену Степанів була першою ластівкою, яка започаткувала повернення із забуття імені славної українки.

"У піснях — історія народу", — стверджує Василь Лаба, збираючи і

записуючи мелодії, які линули з уст вояків УПА, що діяли на теренах Перемишлянщини, Миколаївщини. І це щира правда, бо бойовим побратимом українського патріота завжди була пісня. Вона возвеличувала героїв-оборонців, давала людині розраду, коли нею опановував смутком чи печаль, дарувала піднесений настрій, коли хотілося радіти і було чим тішитися.

Простір зацікавлень краєзнавця не має кордонів чи обмежень: це також і розповіді про такі осередки, як "Січ", "Сокіл", "Просвіта", які згуртовували у своїх рядах широкі верстви свідомості громади, передували національно-духовному відродженню українців.

Прикметно, що проголошення нашої Незалежності послужило для нього новим імпульсом, дозволило розширити тематичне й жанрове

розмаїття. Саме тоді, приміром, виходять із-під пера дослідника нариси про Хрести Свободи. Ідеться про те, як вшановували наші земляки ліквідацію кріпацтва в Галичині 1848 року.

Завдяки дослідженням Василя Лаби маємо нагоду дізнатися багато повчального, наприклад: як наші предки намагалися вберегти від хмільного тринку, а отже, — шанували своє здоров'я, здоров'я своєї родини? Цікаво прочитати його матеріали про "створення осередків "Братства тверезості", заснування у Львові 1909 року українського антиалкогольного товариства "Відродження".

Останнім часом побачили світ його історико-краєзнавчі нариси про села Жидів, Солонку, місто Моршин; ось-ось увінчається успіхом праця над "Словником топонімів Перемишлянського району". Літопис рідного краю ще не завершено... Тож хай повняться стиглим колосам обжинки його історичних досліджень!

● **Ігор БІДЮК**, журналіст

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКЕ

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмалцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?”

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових країв у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішуватиме, залишатися тут чи ні. Дехто закохується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевілля! А ось мені, певно, тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми неприємно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами.

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжко-місце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількох годинних сварок, які ні до чого путнього не привели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учити перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широкого серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів

Фото О. Литвиненко

іншої. Майже з перших місяців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітнянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалої грамоти”, мене тоді охопив панічний жах, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом перейматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламу фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало,

як нові сусідки кладуть речі на полочки моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місяця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знушаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. Декого не влаштує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ністрація має проводити хоча б елементарне анкетування при поселенні в гуртожиток щодо кола інтересів, розпорядку дня, особливо болючого питання мови та ін. Це б значно зменшило конфлікти в кімнатах.

Виникають непорозуміння на мовному ґрунті. Цькування з боку російськомовних студентів досить часті і закономірні. “Що ти мені там кажеш, української не розумію, будеш говорити російською, бо ти вже не в своєму забитому хуторі, а в Києві”, — приблизно так вони аргументують власну позицію.

Дехто за такі слова дасть по пиці, а дехто заговорить російською. Навіщо свідомо створювати конфлікти, краще розселити по різних кімнатах, тим самим оберігаючи українськомовність першокурсників. Може, це звучить дивно, але перевірено досвідом — відсотків 90 моїх українськомовних однокурсників під кінець першого курсу заговорили російською мовою. Звичайно, не факт, що, живучи з українськомовними людьми, ніхто не заговорить російською, але хоча б у власній кімнаті не забудуть рідної мови.

Останнім часом у нашому гуртожитку почастішали міжнаціональні конфлікти. Скільки б нам не розповідав ректорат, що всі люди рівні, незалежно від кольору шкіри й віросповідання, расистів не меншає, і наші іноземні гості досить часто ходять битими. Не знаю як, але адміністрація повинна вирішити ці болючі питання, бо мовчазне спостереження за тим, хто кого перемаже, ні до чого доброго не призведе.

Тож життя в гуртожитку виявилось не таким уже безтурботним і веселим, як мені колись здавалося. З часом щоденне свято набридли, інколи просто хочеться тиші та спокою, що в гуртожитку буває досить рідко. Набридли, ні, краще сказати остогидли вічний бруд, завжди несправний душ і перегорілі конфорки на плитці.

Проте до всього звикаєш і пристосовуєшся...”

● Софія, студентка КНУКіМ

ЩЕ РАЗ ПРО ПЕНСІЇ

Лист Олени Русин із міста Мукачєво, вчительки з 39-річним стажем, порушує одну з найболючіших проблем сьогодення — проблему хліба насущного.

“Усі ми знаємо, що таке пенсійне забезпечення людей, які свої молоді роки віддали щоденній праці, щоб на старість про них подбала держава. А прийшла старість, і залишається лише жакнутися, як влада оцінює твою роботу, якої припускається несправедливості при розподілі коштів на пенсійне забезпечення своїх громадян.

Хочу навести лише кілька прикладів отої “турботи” про громадян похилого віку, які щомісяця з нетерпінням очікують на пенсію. Правда, є й такі, яким вона не дуже й потрібна, бо забезпечені вони непогано. Але переважна більшість з нас чекають на неї, кращої, і не можуть дочекатися.

Мій сусід В. відпрацював майже 40 років на господарській і профспілкової роботі, пішов на заслужений відпочинок, як його тепер можна вважати, двадцять років тому із зарплати 230 карбованців. За безперервну роботу одержував персональну пенсію місцевого значення 132 крб. Що це були тоді за гроші? Буханець хліба коштував 14—16 коп., молоко 25 коп., кілограм цукру — 80 коп., кілограм ковбаси 2 карбованці. Навіть газета коштувала 4 копійки.

Та розпався Союз, і ми стали “незалежними”. Відкладені на чорний день заощаджені гроші вкладав в Ощадбанк, і вони згоріли, комунальні послуги зросли в кілька разів. Як учаснику війни до пенсії йому нараховують аж 9 гривень і 95 копійок, а всього він отримує тепер 360 гривень. Хворіє, та ліки нема за що купити.

Зате інша моя сусідка не працювала жодного дня — була домогосподаркою, бо працював чоловік. А перед наближенням пенсійного віку пішла працювати в райвиконком прибиральницею і стала “державним службовцем”, і їй нараховували пенсію 680 гривень та ще 99 гривень доплати як “дитю війни”, бо народилася в 1930 році.

Ось так, учасник війни має доплату 9,95 гривень, а “дитя війни” — 99 гривень — удесятеро більше. Де тут справедливість? Хто вивдає такий закон, щоб не рахуватися з учасниками війни, які, хто на фронті, а хто в тилу, для фронту працювали, одержують доплату на цілу десятку.

Я народилася в 1927 році. Вчилася, працювала вчителькою 39 років, пішла на заслужений відпочинок у 1983 році із зарплатою 200 карбованців. Тепер отримую пенсію 349 гривень. За сумлінну роботу одержувала грамоти й медалі, але не маю орденів і звання “заслуженого”, щоб збільшити мені пенсію. Я вчила учнів любити Батьківщину, а вона отак розраховується зі своїми слух-

Фото О. Литвиненко

няними дітьми — чесними працівниками. Тому і сміється моя сусідка з мене.

Дивує ще одне. Чому працівників райкомів партії, профспілок не прирівнюють до працівників райвиконкомів чи міськвиконкомів, до “державних службовців”? Невже працівники райкомів і міськкомів партії менше працювали? Хто вигдає таку різницю між працівниками у нашій “демократичній державі”? Невже працівники профспілок, які захищали працюючих, не державні службовці?

Ну що ж, у супереч досвіду будемо сподіватися, що новообрана Верховна Рада зробить кроки назустріч людям, і пенсійна реформа стане втіленням логіки і справедливості”.

НАРЕШТІ Й У ЗАПОРІЖЖІ

Є листи, які надихають і дають усвідомлення того, що наші зусилля не проходять марно.

Ось що пише нам Світлана Мартинова з Запоріжжя: “Щиро зраділа, коли минулого тижня побачила в поштової крамниці Запоріжжя газети “Слово Просвіти”, “Україна молоді”, “Українське слово”. Нарешті сталося, як-то кажуть. Нарешті й запоріжці зможуть читати справді українські газети. Бо, як відомо, в нашому регіоні і українські книжки, і газети — рідкість. Живеш і не розумієш: чи то в Україні, чи десь у російській провінції. Тож дуже вам дякую за те, що ви робите, й за те, що маю можливість тримати в руках цікаву пресу. І не треба більше їхати в Київ (а то й далі), щоб придбати українські часописи і книжки.

Через улюблену газету хочу подякувати волинському письменникові Петру Боярчуку, який пише чудові книжки, присвячені боротьбі українців проти загарбників нашої землі. Це й повість “Бій під стінами храму” — захоплюючий твір про жертвну боротьбу українських повстанців проти німців, і книга “Дорогами болю” — про долі українців, безневинно засуджених за любов до рідної землі й вивезених далеко за її межі. Всі твори засновані на реальних подіях, прочитання й усвідомлення яких іноді просто шокує. Вражає героїзм, мужність, жертвність, безмежна любов до своєї землі, до своєї нації.

Фото О. Литвиненко

Дуже хочеться, щоб за допомогою “Слова Просвіти” якомога більше людей дізналися про ці книжки, про нашу історію, про трагедії України, свідки й жертви яких ще є серед нас. А це — не далекі пращури, а наші батьки й діди, наші рідні.

Вважаю, така література конче потрібна нашому суспільству, оскільки висвітлює правдиві сторінки історії України, спонукає замислитися над тим, ким ми є, до якого народу, до якої нації належимо, на якій землі живемо.

Раджу всім читачам улюбленої газети придбати та обов'язково прочитати “Бій під стінами храму”, а також інші твори П. Боярчука. Можна звертатися безпосередньо до автора творів за адресою: 45700 Волинська обл., м. Горіхів, вул. Б. Хмельницького, 20, кв. 18, Петру Боярчуку.

Ще раз велика подяка колективу редакції за те, що ви є”.

ПОГЛЯД

Сучасна Україна нагадує людину з порушенням обміну речовин. Таке враження, що органи й підсистеми організму втратили внутрішню злагодженість, перестали розуміти одне одного й починають конфліктувати. Здебільшого причиною такого розбалансування стає пошкодження біополя людини. Сучасні методи лікування якраз і базуються на відновленні складової біополя — так званого “електромагнітного каркасу людського організму” (енергетичного тіла).

Аналогії між людиною і нацією дуже доречні. Подібність між окремим людським організмом і біосоціальними організмами встановлена багато тисячоліть тому. Адже народи також мають тіло й душу (етнопсихіку), волю й характер, господарство і власний дім — Батьківщину. Сучасна наука вказує на ще одну подібність. Виявляється, що цілісність народу і стан його колективного здоров'я підтримує специфічне поле. Воно невидиме і для переважної більшості людей “нереальне”, проте його послаблення чи спотворення відразу ж призводить до цілком реальних проблем: дезорганізації, непорозуміння, соціальних конфліктів, зменшення врожайності, екологічного занепаду, стихійних лих.

Що ж це за поле, на якому тримається природний порядок? Погляньмо на атомне ядро. За всіма законами фізики воно мало б розпастися відразу ж після свого виникнення. Утім, не розпадається, бо його цілісність підтримується когерентним (“зв'язуючим”, “зчеплюючим”) полем із надзвичайно високою частотою. Такі поля підтримують цілісність атомів, молекул і живих організмів. Наприклад, когерентні поля живих істот існують у діапазоні міліметрових хвиль. Цей напрям досліджень під назвою “фізика живого” започаткував український учений, директор Науково-дослідницького центру квантової медицини “Відгук” Міністерства охорони здоров'я України професор Сергій Сітько. Це фундаментальна наука, і практичним її застосуванням є мікрохвильова резонансна терапія (МРТ) та квантова медицина. Її сенс полягає в тому, що електромагнітними хвилями міліметрового діапазону здійснюють дозований вплив на біологічно активні точки, завдяки чому відновлюється цілісний електромагнітний каркас людського організму.

Наступний рівень організації Всесвіту (після атомного ядра, атома, молекули і живого організму) — це соціальні організми, вищим проявом яких є народи. Їхню цілісність також підтримує відповідне поле. Згідно з відкриттям, яке здійснив старший науковий співробітник згаданого Науково-дослідницького центру Володимир Ніс, це когерентне поле існує в діапазоні акустичних (звукових) хвиль, тобто від 20 до 20000 Герц. Відповідно, цілісність цього поля, а відтак і здоров'я біосоціального організму безпосередньо залежить від того, яка мова і які пісні лунають у народному середовищі — рідні чи чужі.

Як доводить Володимир Ніс, мова народу формує певні особливості генофонду, завдяки яким організм людини активізується і зцілюється. Якщо пращури якоїсь людини з покоління в покоління користуються однією мовою, то це веде до структурування роботи фізіології представників цього народу, сприяє виникненню сталої

вібрації, яка надзвичайно потужно “підживлює” кожного індивіда. Тому спілкування саме рідною мовою (“рідна” — від слова “рід”, тобто всі попередні покоління) дає можливість дійти до глибинних рівнів своєї пам'яті, щоб спочатку зрозуміти “хто ти”, а потім побачити, що з цим можна робити. Тобто мова і генетична пам'ять — взаємопов'язані речі і їхній вплив обопільний.

Українська мова сформувалася на території України, тому ідеально відповідає українському життєвому простору: клімату, ландшафту, геоенергетиці, технічній сфері, флорі й фауні. Лише укра-

їнська мова дозволяє перебувати в єдності з цим простором і мудро керувати ним. Коли нам говорять, що вона виникла 300 чи 500 років тому, — це брехня. Українська мова з'явилася на цій землі тоді, коли на ній почала формуватися раса європейських кроманьйонців (Біла раса) — приблизно 30 тисячоліть тому. Протягом усього цього часу мова розвивалася разом із місцевою природою та місцевою людністю. Тобто український народ, українська земля і українська мова — єдина система, цілісність якої підтримується акустичним когерентним полем.

НАЦІЇ ПОТРІБЕН НОВИЙ СЕНСАР

Фото О. Литвиненка

їнська мова дозволяє перебувати в єдності з цим простором і мудро керувати ним. Коли нам говорять, що вона виникла 300 чи 500 років тому, — це брехня. Українська мова з'явилася на цій землі тоді, коли на ній почала формуватися раса європейських кроманьйонців (Біла раса) — приблизно 30 тисячоліть тому. Протягом усього цього часу мова розвивалася разом із місцевою природою та місцевою людністю. Тобто український народ, українська земля і українська мова — єдина система, цілісність якої підтримується акустичним когерентним полем.

Нині багато українців скидають, чому вони такі слабкі й нещасні. А звідки взятися силі й щастю, якщо половина з них не розмовляє рідною мовою, розірвавши у такий спосіб зв'язок і з рідною землею, і з власним гено-типом, і з сотнями поколінь українських предків? Погляньте навколо: українці перестали адекватно розуміти одне одного, їм важко планувати спільні дії, вони втратили здатність інтуїтивно їх узгоджувати.

Населення України на 80 відсотків складається з етнічних українців. Для відновлення когерентного поля України достатньо, щоб вони заговорили рідною мовою. Ідеться про українізацію саме українців, яка жодним чином не зачіпає людей неукраїнського походження. Адже, повторюю, для кожної людини найкращою є рідна мова.

Завдяки рідній мові налагоджується гармонійний зв'язок між людською свідомістю і прихованими талантами та здібностями, що дремають у підсвідомості. Проте справа не лише в кращих перспективах самореалізації. Рідна мова робить людину могутнішою і щасливішою, оскільки виступає в ролі каналу, через який людина черпає цілющу енергію рідної землі.

Практичним підтвердженням цього феномена є відкриття Олександра Філатовича — головного лікаря Інституту метафізичних досліджень “Перехід-IV”. Він створив найефективнішу у світі технологію масового зцілення індивідуального людського біополя. Вона називається “Живе Слово”. Зцілення біополя дозволяє лікувати глибинні причини ВСІХ хвороб, радикально оздоровитися й омолодитися. Сама ж технологія полягає в тому, що людина протягом певного часу читає світлі ритмічні тексти українською мовою. Ось, наприклад, один із них (“Цифрона 25”):

Променистість Потoku
Чистотою проникнення
Зірковою прозорістю
Вилаштовує,

змальовує, змінює
Все Суше
Визначає!

Цікаво, що перші прояви зцілення людина часто відчуває вже протягом першого тижня застосування цієї технології. Оздоровлення відбувається у формі коротко-

часного загострення хвороб, після чого вони зникають назавжди. Усе доволі просто, від людини вимагається лише одне — воля до життя.

Варто пояснити, що головною причиною забруднення і деформації людського біополя є неправильні думки, посилені неправильними словами. Відповідно очищення і відновлення біополя відбувається генеруванням правильних думок, посилених промовленим словом. Звідси напрошується висновок, що головною причиною хронічних хвороб є не стільки екологічні проблеми, скільки забруднений інформаційний простір, в якому циркулюють

українськомовне комп'ютерне забезпечення.

Кожна людина, що прийняла вольове рішення і свідомо стала на шлях відновлення природного закону, вже реально поліпшує навколо себе життєвий простір. Цей процес можна різко посилити, якщо “мовний герой” переконає ще трьох потенційних однодумців. Завдяки такій “групі оздоровлення” ці люди почуватимуться впевненіше, у них почнеться колективна творчість щодо поширення ідеї природного закону й долучення до неї нових людей...

Отже, один навчає трьох, кожен із них — ще трьох і так далі. Виникає запитання: чому не чотирьох чи п'ятьох? Річ у тім, що життєвий досвід людства переконує: в основі організації ефективних і динамічних систем має бути число “три”. Мабуть, так уже ми влаштовані. Принаймні саме “три” як координаційне число покладено в основу армійських структур, де критерієм ефективності є життя або смерть.

Показовий приклад Ісуса Христа, який для розбудови своєї Церкви вибрав трьох апостолів — Петра, Івана і Якова, які склали внутрішнє (езотеричне) апостольське коло і завжди супроводжували Учителя. Отримані знання вони передавали наступним трьом, тому разом апостолів було 12 — число, яке символізує організаційну досконалість. Імовірно, що й далі знання поширювалися за тим самим принципом: один знаходить трьох і створює четвірку.

Щоб повернутися до рідної мови, жодної організації не потрібно, бо це річ природна — як риби плавати у воді, а птахові — літати. Ідеться про колективне зусилля тверезомислячих людей, які прагнуть гармонійного життєвого простору. Це більше схоже на масовий екологічний рух — за чистоту і здоров'я біополя нації.

До речі, дослідження пасіонарного спалаху 55-го ст. до н. е., унаслідок якого народилися Трипільська (Гіпербореїська) цивілізація і Арійська раса, вказують на те, що в його основі була особлива мова. Цією мовою були викладені вищі знання, завдяки яким відбувся стрімкий перехід частини раси європейських кроманьйонців (Білої раси, борійців) на вищий рівень. В українській традиції це вважалося народженням нового світу, тому середньовічні та козацькі літописи ведуть відлік від 5508 р. до н. е.

Згідно з езотеричною традицією, ця священна мова називалася Сенса́р. Її ще називали “Мовою Сонця”, і саме вона лежить в основі сучасної української мови, санскриту та інших індоєвропейських мов. Саме ж слово “Сенсар” буквально означає “носії сенсу” (подібно як “буквар” — носій букв). Володіння Сенсаром було чи не найважливішим чинником високої культури і могутності Арійської раси, адже ця мова формувала перетворення мислення і забезпечувала точну передачу інформації.

На жаль, нинішня українська мова частково втратила ясність Сенсару, проте цю якість можна доволі швидко відновити. Саме це й має стати головною метою мовної реформи. Адже, повторимо, яка мова, таке й мислення, а яке мислення, така й поведінка. Якщо українці мають амбіції стати сильною і передовою нацією, то починати треба з повернення до рідної мови та її очищення від забруднень і спотворень.

● **Ігор КАГАНЕЦЬ**

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевізор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку... у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїздить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулею закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки майже встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка
(малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла навіть наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офуртун (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозіуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігнорується значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами
О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана
(малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

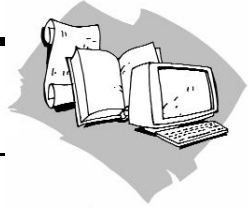
Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

ЕКСПОЗИЦІЯ

Ми мали можливість бачити портрети двох великих християнських сподвижників нашої землі, її Патріарха — Йосипа Сліпого і Володимира Романюка. Вони були знайомі, підтримували добрі стосунки. Обидва Патріархи родом із Галичини, Патріарх Йосип — із Тереховлянщини, а Патріарх Володимир — уродженець Косівщини. Обое зазнали комуністичного переслідування і багаторічного заслання до Сибіру. В обох надзвичайно подібні долі, адже в їхньому житті були ув'язнення, судилища, допити та знущання. Катування і голод. Але вони були сподвижниками ідеї братської любові Українських Церков. Наш тернопільський владика Кир Василій Семенюк розповідав, що Патріарх Йосип надсилав допомогу Патріарху Володимиру, коли той біднував в Україні після заслання.

Патріарх-кардинал Йосип Сліпий і ректор Духовної семінарії та Богословської академії, засновник Українського Католицького університету в Римі, запалив не тільки вогнища науки. За його сприяння та з Божої Волі постав Собор Святої Софії та монастир Студитів, місця молитов і східно-християнського благочестя. Як і патріарх Володимир, Патріарх Йосип змагав за те, щоб піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї України до патріархальної гідності, «об'єднавши всіх на твердій основі Патріархату Київського і всієї Руси». Патріарх Йосип заповідав: «...в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, коли буду

ЗУСТРІЧ ПАТРІАРХІВ

Це стало новою назвою літературно-мистецького проекту, експозиція якого була представлена в Тернопільській вітальні Спілки художників 19 лютого 2006 року. Поважне товариство духовних і світських людей змогло не тільки побачити експозицію картин київського митця Леоніда Гопанчука «Явлення» і нашого земляка Степана Нечая «Йосип Сліпий», а й почути літературне слово. Автори проекту з Києва — кандидат філологічних наук Ірина Олійник і художник Леонід Гопанчук.

плоттю померлий!» Перша частина його заповіту втілена — Патріарх Йосип спочиває на рідній землі, у храмі Святого Юра у Львові.

Могила ж Патріарха Володимира, який мріяв служити Великодню літургію в Софії Київській, сьогодні біля її воріт, бо, як відомо, кучмівська влада силою і побоями зупинила волю Церкви і мирян поховати Патріарха на території Собору. Тому виконання волі Патріархів, їхнього заповіту означати-ме ще один крок до єднання. Вони не просто великі люди нашої України. Вони її Патріархи.

Слово авторам проекту літературно-мистецької презентації.

Ірина Олійник: «Проект «Історія одного портрета» ми презентували в Тернополі як «Зустріч двох Патріархів». Фактично він вилився в зустріч трьох Патріархів української душі, бо портрети Йосипа Сліпого, Володимира Романюка у цій залі органічно вписались у виставкову Шевченкіану. Як і духовні віртуальні паралелі об'єднують цих людей, що зазнали заслання і переслідувань? Віра в Бога і Україну!

Мене вразив вислів Патріарха Володимира: «Будьте обережні зі

Леонід Гопанчук, Ірина Олійник, Ігор Дорош, Павло Федик

словами, не руйнуйте людських душ». Так складається в людському житті, що найбільше ми потерпаємо не від дій, а від слів людей, які руйнують наші душі. Часто-густо ми страждаємо й через власні слова, кинуті зопалу, необережно чи спересердя.

На портреті «Явлення» ми бачимо добре впізнаний інтер'єр

Софії Київської. На передньому плані Патріарх Володимир, його рука піднята з жестом благословення. Зосереджений погляд печальних і мудрих очей. Як багато він пережив, як багато знає про людську природу, таку незбагненну... Він хотів передати людям своє вище знання, хотів засстеретти, допомогти. Незважаючи

х Володимир
яке заспокою-
то він міг ще

Леонід Гопанчук: «Розпочав я писати портрет «Явлення» ще за життя Патріарха Володимира, а завершив через півтора місяці після його похорону «чорного віторка». Патріархи думали про весь український народ. Вони прекрасно розуміли, що релігійний міжконфесійний розбрат і роз'єднання завдають величезної шкоди нашій нації.

Патріарх Володимир планував зустріч із Володимиром (Сабоданом) і хотів сказати йому: «Нам уже не двадцять, і скоро ми постанемо перед Небесним Суддею, який нас запитає: «Що ви зробили з Україною і українським народом?» І нам доведеться дати відповідь». Тому він намагався якщо не об'єднати, то хоча б порозумітися з усіма християнськими конфесіями, щоб це було на користь нації і всього українського народу. Під час Майдану, коли на душі було дуже неспокійно й тривожно, я виставив портрет у майстерні, і він стояв там увесь час. Тому я впевнений, що він має силу, і Патріарх Володимир із нами, — такі люди не помирають.

Безперечно, діяння наших Патріархів рано чи пізно проростуть. Я певен, що постаті цих справжніх героїв України і надалі матимуть вплив і на політику, і на релігійне життя, і взагалі на український дух. Такі речі не минають, бо зерно посіяне, і воно обов'язково благодатно проросте.

● Павло ФЕДИК

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ

**На моїй могилі посадить
молоду яворину
і не плаче за мною —
за мною заплаче рідня.
Я любив вас усіх, та
найдуچه любив Україну,
В цьому, мабуть,
найбільша провина моя.**

Йому б ще жити й жити, але за ті 74 роки, відведені Божим Провидінням, залишив по собі добрий слід, ким би не працював. Блаженної пам'яті пан Дмитро Федик народився 21 травня 1931 року в селянській родині Павла Федика і його дружини Розалії. Змалку пізнав тяжку селянську працю, ціну хліба й вартість добрих слів і вчинків.

Здобув дві вищі освіти, три роки служив в армії. Навіть в умовах комуністичного режиму відстоював свою національну гідність, патріотичні погляди, носив значок із зображенням Т. Шевченка, вишиванку, що було в ті часи ознакою явного українського націоналізму. Керівні особи називали його націоналістом номер один у Козівському районі. Був звільнений із посади директора школи за дотримання релігійних обрядів під час похорону тещі.

Ніколи не замислювався над тим, які негативні наслідки можуть мати його слова і вчинки на захист рідної мови, інтересів України, мав власну оцінку політичних подій. Був винятково безкомпромісним і рішучим, коли справа стосувалася рідної землі. Не шукав кар'єри і звань, так і пішов на пенсію без урядових нагород, учителем.

З усією відданістю працював інспектором відділу освіти, у тяжкі повоєнні роки залучав дітей до школи, для чого пішки пройшов район уздовж і впоперек десятки разів. Ось такий красномовний приклад для його характеристики.

У часи більшовицького терору начальником РВ МДБ був сумнозвісний Дм. Ковальов. Одного разу на засіданні райвиконкому Д. Федик подав на затвердження список сиріт і напівсиріт, яким була потрібна матеріальна допомога. У цьому списку були прізвища дітей загиблих воїнів УПА та репресованих. Присутні були вражені, настала мертва тишина, бо всі боялися грізного Ковальова. Та пан Дмитро пояснив, що діти ні в чому не винні, що сам Дзержинський, який за лєнінських часів очолював ВЧК, дбав про сиріт і безпритульних, незважаючи на те, чиї вони діти. Начальник МДБ підняв руку — за, усі члени виконкому наслідували його приклад.

ДО ВІНКА ПАМ'ЯТІ ПАТРІОТА

5 лютого 1989 року пан Дмитро організував районне об'єднання Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що стало першою ластівкою національного відродження Козівщини. Був головою районного об'єднання 12 років, організував осередки в усіх селах, у більшості підприємств та установ, а в школах — «Молоду Просвіту». Завдяки його заходам Товариство в 1990 р. домоглося 17 депутатських місць усіх рівнів, у тому числі одне до Верховної Ради (К. Завадська). Такої перемоги на той час не домоглося жодне національно-патріотичне об'єднання в Україні. Партократи району та області називали цю організацію «кублом націоналізму». Він був ініціатором створення пам'ятника Кобзареві в Козіві, безпосередньо керував його спорудженням і відкриттям 23 травня 1993 року.

Покійний пан Федик був винятково скромним. Висунутий крайовою конференцією Товариства ук-

раїнської мови в депутати обласної ради (1989р.), він відмовився балотуватися на користь К. Завадської, щоб вона, як голова районного Руху, мала депутатський захист. Удруге, в 1990 р., Рух висунув його, тоді заступника голови районної організації НРУ, кандидатом у депутати до Верховної Ради СРСР. Передвиборний марафон він використав для пропаганди ідеї незалежності України й перед самими виборами відмовився балотуватися на користь Г. Петрука — Попика, поета, одного з організаторів Руху на Тернопільщині.

Він був одним із 13-ти представників району, які 24 серпня 1991 року в Києві вимагали проголошення Верховною Радою дер-

жавної самостійності України. Ще за радянського режиму під час святкування 550-річчя Козової (1990) виступив у районному будинку культури з доповіддю про злочини комуністичної системи, про боротьбу ОУН—УПА на Козівщині. Люди пам'ятають його яскраві, полум'яні виступи на мітингах, на урочистих академіях у багатьох містах України і районах, зокрема в Донецьку, коли в складі агітаційно-пропагандистської групи агітував за референдум 1991 р.

У 1990 р. створив районну організацію ДемПУ, був її головою. Та коли кучмівським силам при допомозі недалекоглядних політиків і зрадників удалося захопити керівництво партії і головою Національної ради обрати Г. Антоньєву, керівника ВО «Артеміда» в Кіровограді, пан Федик із дружиною і ще трьома однодумцями вийшли з цієї партії і стали членами Українського народного руху (пізніша назва — Українська народна партія).

У 1992 р. був призначений першим заступником представника Президента в районі. Вклав немало праці для функціонування гімназії ім. В. Герети, шкіл, лікарень, організував один із перших в області геріатричний центр у с. Денисові. За його ініціативи й при безпосередньому керівництві було урочисто відзначено перше в області свято — 50-річчя УПА.

Блаженної пам'яті пан Дмитро, навіть будучи тяжко хворим, вислав численні статті до газет, звернення і заяви до найвищих посадових осіб України, де відстоював різні, важливі для народу проблеми: державність, функціонування української мови, політичні події.

Дізнавшись про смерть Дмитра Федика, 28 серпня 2005 року, його друзі й колишні учні висловлювали свою повагу до нього й щирий жаль за ним. Видатний громадський і політичний діяч, письменник і вчений, академік Анатолій Григорович Погрібний, який знав померлого особисто,

написав: «Господи! І так України в нас мало, а тут не стало ще й таких непохитних її патріотів, як світлої пам'яті пан Дмитро. Він із тих, кого повинна тримати в серці вся Україна, не тільки ті, хто його знав, без нього — в черговий раз — України поменшало. Та вірно, що ще втішиться його патріотична душа — втішиться саме тим, що ще і в Україні буде свято».

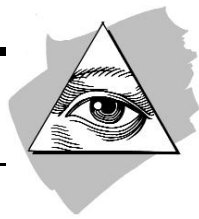
Ми, колеги і друзі блаженної пам'яті пана Д. Федика, вклоняємося його світлій пам'яті! Нам не вистачає його порад, його мудрості. Будемо пам'ятати його як добру Людину і Патріота України.

Друзі:
**Юлія ПРОХАНОВСЬКА,
Мирон ПРОХАНОВСЬКИЙ,
Стефанія СОЛТИС,
Омелян СОЛТИС,
родина ПІВСЕТКІВ**

Ми рідні письменниці, б. п. Іванни Блажкевич із с. Денисовка, знаємо й не забудемо ніколи добродія б. п. Дмитра Федика як одноклассника і щирого приятеля старенької галицької письменниці й громадської діячки, котру покійний пан Дмитро Федик у час більшовицької окупації звеличав і морально підтримував, незважаючи на утиски тодішньої влади.

Із великим признанням за внесок у відродження нашої держави України й ідейно-націоналістичне виховання молоді з вдячністю схиляємо свої голови як данину пам'яті достойного вчителя-патріота, ревного борця за добру долю нашої України — пана добродія б. п. Дмитра Федика. Сумуємо:

**Дарія БЛАЖКЕВИЧ-
П'ЯТКІВСЬКА
Марія П'ЯТКІВСЬКА-
ДЕРЖИЛО
Ярема П'ЯТКІВСЬКИЙ
Іван П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ігор П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ірина ДЕРЖИЛО-РУТИЛО**

— **Чому зараз так мало знімається українських фільмів?**

— Переважна більшість екранної продукції (і телевізійної, і прокатної) — це позичені ідеї, імпортоване кіно найчастіше сумнівної якості. Телебачення спотворило нормальні рефлексії глядача, — коли глядач хоче бачити не тільки про “них”, а й про “себе”. Таких фільмів у нас немає, і про такі фільми кажуть, що їх нібито глядач дивитися не буде.

“Ми, про себе, сьогодні” — це проста формула, на якій працює 90 % кіно. А нам кажуть: “Ні, у нас така дійсність, куди її ще на екран”. Та вона унікальна. Тут є місце і для комедії, і для трагедії, для всіх жанрів, аби тільки відбувався рух у кіно. Як тільки випадає можливість подивитися кіно за такою формулою, люди йдуть на покази.

Виходить, що ми маємо знімати копії голлівудської чи російської продукції. Російську ми і так знімаємо, бо багато режисерів зараз змушені заради заробітку знімати російські серіали. А в нас роботи немає, хтось працює на зовсім інших посадах. Наші дуже перспективні студенти, які можуть знімати якісне кіно (мають призи на міжнародних фестивалях), змушені працювати на іноземну рекламу. А іноземна реклама на 90 %, якщо не більше, знімається голлівудськими чи європейськими кінорежисерами, а наші, які не гірші за них, — хлопають хлопцями. Як на мене, це катастрофа. І їй сприяє відсутність належних законів.

— **Що потрібно змінити в нинішньому законодавстві, аби воно сприяло нашому кіновиробництву?**

— Іноземні виробники розглядають Україну як велике корито. На жаль, біля корита не завжди збираються найкращі представники тваринного світу. І ми як глядачі що худобу обслуговуємо. Що треба зробити? Практично всі цивілізовані країни вже давно практикують ефективні закони, їх не треба заново вигадувати. А основне — має бути захист національного виробника. Уже відомі ефективні закони потрібно адаптувати до наших умов. Але тоді всі ті, хто зібрався навколо корита, яке має назву “Україна”, не захочуть втрачати свої прибутки. Складається враження, що ці прибутки частково йдуть на лобіювання певних інтересів і, можливо, хабарі, інші тіньові форми. Але чому наш уряд не змінює законів на цивілізовані? Невже моє припущення справедливе? Очевидно, що власного виробника треба захищати, а не знищувати. Можна зробити висновок: комусь вигідно продати наш ринок разом із нами. А наслідки дуже сумні.

Насамперед повинна бути міцна законодавча основа. Якщо працюватимуть закони, будуть і прибутки від кіно державі. У цивілізованому світі за кожний показ носіям авторського права обов’язково платять гроші. Коли показують наше кіно, то за показ авторам творів не платять. Наступний крок цієї проблеми, — якщо мені як режисеру не платять грошей, то я не можу заплатити державі податок. Коли підраховували, скільки за ці роки в Україні не заплатили податків державі, вишло, що податків від використання нашого кіно на кабельному, ефірному телебаченні та в кіномережі має надходити, але не надходить щорічно на 200 млн. грн. (бюджет державного фінансування кіновиробництва 2005 року — 26,5 млн. грн.). Питання — на кого працює наше кіно і чому жebraє? Очевидно, вигідніше не платити ні авторам, ні державі, а класти у власну кишеню.

— **Як Ви вважаєте, потрібно, щоб держава повністю фінансувала зйомки фільму чи залучати спонсорів, меценатів?**

— Це практика багатьох країн, коли відбувається спільне фінансування кіновиробництва. Для цього

потрібно змінити закони, щоб інвестору було вигідно вкладати в нього кошти. Тоді почнуть з’являтися гроші для зйомок. У нас таких законів немає, і поки не видно, щоб вони розроблялися. Інша річ, що держава повинна мати можливість знімати свої фільми і без інвесторів, і без меценатів. Виходячи з тези: “Мені (державі) потрібен цей фільм. Я за нього плачу гроші. Я — продюсер фільму. За допомогою Міністерства культури або іншого органу я виділяю ці гроші, бо мені цей фільм потрібен”. Така форма фінансування — держзамовлення — теж має бути. Теоретично форм фінансування дуже багато. У нас протягом останніх років існує форма поступового знищення кінематографа. На жаль, це відбувається послідовно, змін у напрямку покращання не помітно (незважаючи на парламент-

Відомий український режисер Михайло Ілленко (“Миргород та його мешканці”, “Очікуючи вантаж на рейді Фучжоу біля пагоди”, “Сьомий маршрут” та ін.) у несприятливих для нашого кіно умовах уже давно прагне зняти фільм “Толока”. А тим часом ще встигає зробити багато, адже він — декан кінофакультету КДІТМ, арт-директор кінофестивалю “Відкрита ніч”, до того ж нещодавно видав власну книгу “Кіно. Шпори для абітурієнтів”...

ськи слухання, присвячені українському кінематографу). Верховна Рада проголосувала за прийняття тез цих слухань. Але, на жаль, усе, що відбувається, перекреслює рішення Верховної Ради.

— **Як тільки заходить мова про національне кіно, його відразу починають лаяти...**

— Нас дуже довго привчали до термінів “шароварщина”, “кіно другого сорту” — це частина цілеспрямованого чи спонтанного плану із зачистки нашої території для іноземного виробника. В іноземного виробника мета — поселити у свідомості влади й суспільства думку, що українське кіно — другого сорту, що його взагалі не існує, тоді легше завоювати наш ринок. Це робилося раніше й робиться зараз, і за цим стоять дуже великі гроші. І я не кажу про насаджування чужої системи цінностей. Ганьба — дивитися рекламу громадянської війни у Чечні, яку нам пропонують у телевізійному ефірі. Усе це дуже дивно, якщо Україна має свою точку зору на світові проблеми (мир, війна, взаємини між державами). Це не тільки комерція, це також ідеологія.

— **Як виник задум Вашої книги “Кіно. Шпори для абітурієнтів”?**

— Я постійно працюю зі студентами, але свої роздуми щодо навчального процесу, стану нашого кіно спочатку записував фрагментарно. Потім почали з’являтися статті про проблеми кіно. Поштовхом до створення книги стало ось що. Мій однокурсник, із яким я учився в Москві у ВДІКу, запросив мене прочитати лекції для студентів театральної школи в Афінах. Я йому тоді сказав: “Фотос, ти щось переплутав, ти, мабуть, не читав Чехова, у нього написано, що “ездить з женою в Париж, все равно что в Тулу с собственным самоваром”. Так само їхати в Афіни читати лекції студентам театральної школи — це зухвальство”. Він посміявся, але сказав, щоб я приїхав. Я поїхав. Лекції читав російською мовою, бо Фотос добре знає російську, і якби не було його перекладу, то не було б і лек-

цій. Він на ці заняття носив диктофон, і записані лекції зафіксували дуже цікаве спілкування зі студентами. Потім я розшифрував плівки, — а записаного вийшло дуже багато, і зрозумів, що нелогічно весь цей матеріал просто так кинути. Потім до цього лекційного матеріалу додалися якісь спогади, публіцистика, яку я вже якось друкував. Скажу відверто, я не думав, що книжка завершиться сценарієм “Толока”. Але в книзі сконцентровано багато роздумів про наші кінопроблеми, тому сценарій “Толока” логічно вписався в книгу, оскільки для мене він — концентрація всіх проблем (бо я ніяк не можу його реалізувати). Уже потім я дописав останній розділ книги, який самотужки надрукував, де пишу, що і книжка, і цей розділ — своєрідна підготовка до фільму. От художник-

МИХАЙЛО ІЛЛЕНКО: «НЕ ВОЮВАТИ З ІНШОЮ КУЛЬТУРОЮ, А ЗАХИЩАТИ СВОЮ»

Відомий український режисер Михайло Ілленко (“Миргород та його мешканці”, “Очікуючи вантаж на рейді Фучжоу біля пагоди”, “Сьомий маршрут” та ін.) у несприятливих для нашого кіно умовах уже давно прагне зняти фільм “Толока”.

А тим часом ще встигає зробити багато, адже він — декан кінофакультету КДІТМ, арт-директор кінофестивалю “Відкрита ніч”, до того ж нещодавно видав власну книгу “Кіно. Шпори для абітурієнтів”...

іконописець без прощів справжньої ікони не намалює. Я не хочу сказати, що ця книга — для мене проща, але це відверта розмова з самим собою для того, аби набратися певної готовності, сконцентрованості для майбутнього фільму.

— **Чи щось змінилося у ставленні до молодих кінематографістів, які завоюють призи на міжнародних кінофестивалях, а вдома не мають змоги повноцінно знімати кіно?**

— Поки що кардинально не змінилося. Трішки знімати їм дають, але загалом їх ігнорують. Але, як не дивно, саме дебютанти нині презентують Україну. Молоді кінематографісти отримують сьогодні призи. І дивно, тут їх усі лають, кажуть, що вони погано знімають, а вони то з Берліна, то з Клермон-Феррану, то з Канн привозять перемогу. І коли я розмірковую над цим, то дохожу висновку: це не випадково, що вони виходять на рівень набагато вищий, ніж наші талановиті автори, які давно працюють у професійному кіно. Річ у тім, що в студентів є ті гарантії, яких немає в авторів “дорослого” кінематографа. Студента ніякий Депардє не посуне від кінокамери. Усередині студентського кінематографа існує абсолютний стовідсотковий профспілковий захист національного виробника. Інша річ, що коли фільм уже знятий, його не показують. Студент має право під час навчання зняти три роботи на кіноплівці. Якщо студент нічого не знімає, то просто не дійде до четвертого курсу. Наш факультет — єдиний в Україні, який має справу з кінотехнологіями: кіноплівкою, кіноапаратурою. При абсолютно тотальній бідності нашого університету у нас є той технічний мінімум, який дозволяє вийти на рівень міжнародних фестивалів. Щоправда, це буде найнижчий рівень, але він гарантує вихід на міжнародні фестивалі. З фінансуванням набагато гірше.

Зараз стандарти кіновиробництва, зокрема телевізійних серіалів — абсолютно неприпустимі. Вони настільки жорсткі, що про художню якість уже й не йдеться, коли треба

знімати серію в день. У нас студентам ніхто не каже — знімай за такими стандартами, як оте “мило” на “миловарнях”. Той самий Ігор Стрембіцький довго знімав свій фільм “Подорожні”, який переміг на кінофестивалі в Каннах.

— **Чи не боїться молодь за таких екстремальних умов іти на кінофакультети?**

— Хтось іде свідомо, бо розуміє, що іншої можливості зняти кіно в нього може й не бути. Якщо є прагнення опанувати саме кінотехнології і знімати своє кіно, то найближчий варіант — наш кінофакультет. Про це, до речі, я пишу і в книжці. Її мотивація дуже проста. Абітурієнти приходять із такими стереотипами, що не знаєш, з якого боку до них підійти. Більшість із них вважає, що режисер — це така істота, яка сидить на стільці, на якому написане його

видати, потрібні авторські відрахування режисерам. Доки немає нормального стабільного закону, видати їх важко. До мене часто звертаються з проханням надати цю колекцію для некомерційних показів українського кіно або для відбіркових показів на фестивалях. Фестиваль робить корисну справу, але, на жаль, у нього обмежені можливості.

— **Ви завжди знімали художнє кіно, і раптом з’явився анімаційний фільм “Одноразова вічність”...**

— Якби від мене повністю залежали навчальні програми, перший фільм я робив би анімаційним. Саме в анімації кінематограф сильно проявляє свої можливості, і якщо цей генотип буде всередині будь-якого кінематографічного явища, кіно від цього тільки виграє. “Радіопередачі”, які нині знімають під виглядом телесеріалів, — це ганьба.

Порівняти смішний, мудрий, анімаційний фільм із цими екранізаціями пліток, які можна навіть не дивитися, а просто слухати, займаючись іншими справами, як можна назвати це кіно? Анімацію ніколи не можна дивитися спиною до екрана, бо в ній фантастично поєднуються картинка, звук, рух, думка. Здається, що анімація має не три виміри, а набагато більше. За це я її і люблю. А бажання зняти анімаційний фільм виникло дуже давно, так що це не випадково. Хотілося б зняти ще один, є і сценарій.

— **У Вас цікава родина: три брати — й усі кінематографісти. Як сталося, що всі обрали собі таку екстремальну професію?**

— Спочатку пішов у кінематограф старший брат Вадим, який як оператор зняв дуже багато фільмів (а його помітили після фільму “За двома зайцями”). Потім у кіно пішов Юрій — своїми шляхами, де були й відкриття, і призи, і конфлікти. Азарт спрацьовує — я бував на зйомках, а цей процес затягує. Так що тут усе логічно, хоча батьки до кіно не мали стосунку. Якщо разом зібрати всі фільми, які ми втрюх назнімали, то їх точно буде понад 50. Попрацювали непогано, але хочеться знімати ще. І “Толоку” на решті зняти. Хоча з різних причин від задуму до реалізації проходить багато часу. Та є фестиваль “Відкрита ніч”, який поки організуєш і проведеш, то здається, що на напруженням він дорівнює зйомкам одного фільму.

— **І Ви, і Ваші брати вчилися в Москві, там жили, але Ваші фільми мають виразний національний характер...**

— Я до школи жив у Черкасах, не можу сказати, що постійно, але часи тоді були важкі, а там було своє господарство. Моя мама та її батьки родом звідти. Черкаси тоді були, по суті, селом, зате там росли справжні джунглі, які називалися садом. Пам’ятаю той сад, город, баштан. Увечері навкруги дунали українські пісні. Коли я приїхав до школи в Москву, з мене сміялися, бо я не знав російської мови. Потім школа, інститут, і без постійної практики почав забувати українську. Але ці найдорожчі спогади дитинства не зникають. Хоча я радий, що доля склалася так заплутано: що навчався в Москві, що непогано знаю російську культуру й літературу. І головне, я побачив, як російська культура себе захищає. Я з великою повагою ставлюся саме до цього. Якби і ми так захищали свою культуру, не мали б стільки проблем. А зараз ми змушені доводити, що ми не люди другого сорту. Самоповага дає свої плоди й саме за неї поважають інші. Нічого дивного в цьому немає. Я поважаю російську культуру, особисто мені вона дуже багато дала, але в Україні є своя культура і її потрібно захищати.

● Спілкувалася Катерина ТАРЧЕВСЬКА

АРБАТ, 9

Культурний центр України в Москві і популяризація української книги

Культурний центр України в Москві — унікальна й поки що єдина державна установа, яка пропагує за кордоном українську мову, культуру, духовність, сприяє збереженню ментальності українців, соборності держави.

Наш колектив цілком поділяє слова Михайла Грушевського: **“Ми повинні пам’ятати, що представляємо великий народ і зобов’язані представляти його з достоїнством”**, бо вони повною мірою стосуються роботи Культурного центру в царині пропаганди української книги за кордоном. У роботі, що має **системний характер**, можна виокремити кілька складників.

Передусім у **Центрі працює Інформаційно-довідкова бібліотека**, ми передплачуємо для неї понад 60 періодичних видань з України. Упродовж п’яти років нового століття бібліотека організувала близько 200 тематичних і спеціальних ювілейних експозицій, на яких було виставлено кілька тисяч книг, є постійно діюча виставка “Нові книги України”.

Культурний центр свого часу починався з магазину “Українська книга”, який працював у будинку № 9 на Старому Арбаті з 1940 року. Проте коли на початку 2001 року я став генеральним директором Культурного центру України в Москві, в ньому працював лише книжковий закуток у півтора десятка квадратних метрів. Спочатку ми збільшили приміщення книгарні до 27 м², а в серпні 2005 року своїми силами **відкрили повномасштабний магазин “Українська книга”** в новому великому приміщенні (близько 100 м²), який є гордістю Культурного центру.

Це єдина книгарня на весь багаторесторанний Старий Арбат. Зараз ми отримуємо книги з 70 українських видавництв, у тому числі: “Вища школа”, “Знання”, “Генеза”, “ЕММА”, “Києво-Могилянська академія”, “Просвіта”, “Фоліо”, “Балтія-друку” та інші. Два видавництва — “Мистецтво” й “Наукова думка” мають у нас постійні стенди.

Зуважимо, що вся ця робота ведеться без будь-якого державного фінансування, фактично на ентузіазмі працівників Центру.

У цьому контексті назву **концептуальні питання, які треба було б розв’язати за допомогою держави**:

Перше. Організація централізованих поставок українських книжкових і періодичних видань до Російської Федерації за рахунок державного бюджету.

Друге. Створення в Росії мережі українських книгарень. Організація продажу та розповсюдження на території Російської Федерації українських книг, інших друкованих видань, періодики, аудіо-, відеопродукції.

Третє. Створення єдиної системи науково-методичного забезпечення освіти української діаспори в Росії з чіткою визначенням етнокомпонентом, що вимагає підготовки, методичних посібників і підручників спеціально для викладання предметів українознавчого циклу в умовах Росії.

Якщо держава допоможе все це зробити, то їй повернеться сторицею. Бо через освітню політику і популяризацію української книги в Росії ми здатні **пропагувати й стверджувати ідеологію незалежної України**. Тим самим присутність багатомільйонної української діаспори буде ще вагомніше відчуватися в історіотворчому і культуротворчому потенціалі нашого народу.

Та повернемося до конкретної роботи, яку ми провадимо в Москві в умовах самофінансування.

За п’ять років у Культурному центрі було **презентовано понад 70 українських видань**, які представляють широкий спектр книговидавничої діяльності в Україні. Усі презентації відбуваються за участю автора книги чи представника авторського колективу. Основні масштабні проекти, здійснювані Центром, такі, як “Тарас Шевченко” і “Михайло Грушевський”, передбачають презентації знакових книг. Скажімо, у рамках проекту “Тарас Шевченко” у нас раніше, ніж в Україні, були представлені громадськості перші томи академічного видання творів Шевченка (за участю заступника голови редакційної колегії Сергія Гальченка). У Центрі відбулася презентація монографій

ється в рамках великого проекту “Презентація”, який має чітку структуру й національно-патріотичну спрямованість. Упродовж кількох років ми знайомимо московських читачів із багатотомним виданням Інституту історії України НАНУ “Україна крізь віки”, удостоєного Державної премії України. Чільне місце займають фундаментальні наукові монографії: “Україна і Росія в історичній ретроспективі. Нариси в трьох томах” (за редакцією академіка В. А. Смолія); “Голод 1932—1933 років в Україні: причини та наслідки” (відповідальний редактор В. М. Литвин). Акцентується увага на конкретних виданнях, які мають загальнонаціональну вартість, скажімо, “Вели-

також заступники директора видавництва “Либідь” Марія Курбак і головний редактор Валентина Кученко. Запорізьке видавництво навчальної літератури “Прем’єр” подарувало підручники Об’єднанню українців Росії, а львівське видавництво “Світло й тінь” виставило в нас фотороботи Василя Пилип’юка. 23 травня у Центрі відбудеться презентація видань київського видавництва “Оранта”, випущених спільно з музеєм Івана Гончара.

Щороку Культурний центр допомагає вітчизняним видавництвам в організації їхньої участі в Міжнародних виставках-ярмарках у Москві. На останніх міжнародних книжкових ярмарках Культурний центр мав окремий стенд, адже він **самостійно веде велику видавничу роботу**.

За останні три роки Центр видав 6 монографій загальним обсягом близько 150 друк. аркушів. Ось назви цих книг: “Україна на Арбаті, 9”, “Прапор України на Арбаті”, “Михайло Грушевський: “Я оснувався в Москві, Арбат, 55”, “Тарас Шевченко і Михайло Грушевський на Старому Арбаті”, “Слово про Культурний центр”, “Арбат очима українця”.

Усі ці книги видані в Москві, у провідному російському видавництві “ОЛМА—ПРЕСС” українською мовою.

До 190-ї річниці з дня народження Тараса Шевченка Культурний центр підготував збірку вибраних поетичних творів Кобзаря українською і російською мовами, покликану популяризувати творчість національного генія серед української діаспори в Росії. Глибоку передмову до збірки написав академік Микола Жулинський. Книгу було видано Державним видавництвом “Либідь” у Києві. Ми розіслали її в організації української діаспори в Росії та в обласні російські бібліотеки.

21 березня цього року ми започаткували нову й дуже важливу справу — **презентацію у Культурному центрі в Москві провідних українських бібліотек**. Першою, звичайно, була Національна парламентська бібліотека України. До нас приїхали генеральний директор бібліотеки Тамара Вилегжанина, заступник генерального директора Зоя Савіна, завідувачки відділів Світлана Бакан і Світлана Басенко, які розповіли про історію бібліотеки, її сучасну діяльність і перспективи розвитку. В презентації взяли участь директор Російської державної бібліотеки (“Ленінки”) Віктор Федоров, керівники й працівники бібліотеки Державної Думи Російської Федерації, Бібліотеки історії російської філософії і культури “Дом А. Ф. Лосева”, міської бібліотеки ім. М. Добролюбова, Центру міжнародного бібліотекознавства, журналу “Вестник библиотек Москвы”, Московського бібліотечного коледжу та ін. Уперше за останні роки українські бібліотекарі потрапили в Москву до такого широкого кола ширших однодумців, в атмосферу поваги й професійного розуміння. Домовлено, що такі зустрічі стануть регулярними (наступна відбудеться восени).

Ця подія була **приурочена до 140-річчя Національної парламентської бібліотеки**. Тож ювілей дорогої нам бібліотеки був піднятий на міжнародний рівень ще до нинішньої Міжнародної наукової конференції “Бібліотека і книга в контексті часу”, що відбулася 11 травня в Києві.

● **Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО**, генеральний директор Культурного центру України в Москві

ПРО-ЧИТАННЯ

ЛЮБИ І ЗНАЙ — СМІШИТЬ ЧЕРКАСЬКИЙ КРАЙ!

Помаленьку Україна оговтується від перебудови, звикає до глобалізації — рідної сестри колективізації та індустріалізації, тільки тепер у світовому масштабі; повертається до традицій поліграфізації. У нас уже кожна нова книжка не просто свято, а книжковий форум видавців у Львові чи книжковий ярмарок у Києві.

І навіть у цьому, щораз помітнішому книжковому українському потічку, де зблискують навіть фоліанти поезії, енциклопедій, що стають книжками року, попри прозові шедеври раптом сяйнула дивина. Черкаські гумористи зібралися на спеціальну відкрито-закриту раду і разом із видавцем із “Брами України” настаралися на солідну антологію гумору “Перепустка в безсмертя”.

Звичайно, на першість України в гумористичній сфері завжди претендували полтавці. Але нинішня Черкащина в історичному минулому — це частина цієї історичнішої Полтавщини, Трипільщини, Київської Русі. Тож загляніть у зміст книги, погортайте сторінки, урочисто й голосно вимовте імена черкаських сміхотворців: Тараса Шевченка, П. Гулака-Артемовського, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, С. Воскресасенка, К. Дяченка, А. Коцюбинського, П. Красюка, В. Лагоди, В. Лагози, М. Негоди, С. Савченка, В. Симоненка, П. Шабатина... Усього тут 57 авторів із 532 творами, що їх прискіпливо відібрав упорядник, ентузіаст, гуморист Анатолій Горбівненко. І всі ці автори народилися на благословенній Черкащині. Хто живе в ній і творить донині, хто вічно спочиває, хто подався в інші, не завжди кращі, краї — всі, за словами автора передмови професора В. Поліщука, “попри всю нашу менталітетну “соборність комічного” у своїх творах показали “його регіональні особливості”.

Розпочинає антологію розділ “Весела корчма”. А завершує цікава знахідка — “Веселі гості” з творами Г. Сковороди, І. Котляревського, Є. Гребінки та І. Крилова. Це нібито для того, аби читач на цих творах перевірів якість усього, що вмістилося від палітурки з козаком із ноутбуком у руках і на коні, до палітурки з ковалем, котрий докляє підкову на щастя.

А його ж там назбирано... Гуморески, фантески, байки, бувальщини, анекдоти, комедії, пародії, смішні балади й коліскові, жарті, іронії і... навіть інтерв’ю з колорадським жуком. Усе треба читати так обережно, щоб від сміху пуп не розв’язався.

Антологія гумору Черкащини — дзеркало, в якому відбилася безсмертна душа всього нашого народу, його характер, норов, смак до життя. Жодні “перестройки”, реформи, НАТО, колоради нам не страшні, доки ми вміємо так сміятися — над тупим начальником, над недолугим сусідом, над проклятою тещею, над хитрою жінкою, над козою, а іноді — навіть над собою.

Словом, говорити можна довго, але краще взяти антологію до рук і прочитати. Якщо підуть сліди черкашан патріоти в інших областях, то ми матимемо своєрідний гумористичний атлас — антологію сміху всієї Соборної, Суверенної, Незалежної України!

● **Микола БОСАК**, м. Київ

«В СВОЇЙ ХАТІ СВОЯ І ПРАВДА, І СИЛА, І ВОЛЯ»

Юрія Барабаша: “Коли забуду тебе, Єрусалиме...” (“Акта”, Харків, 2003) і “Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма” (Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2004). Пройшла також презентація інтернет-порталу “Тарас Шевченко”, створеного за підтримки ТОВ “Кобзар” (Україна).

Здійснюючи проект “Михайло Грушевський”, ми представили в Центрі його “Історію українського народу”, видану в Москві 2002 року, та роман Юрія Хорунжого “Вірую” про життя і діяльність великого українця.

У Центрі була підготовлена і з’явилася в світ монографія “Михайло Грушевський: “Я оснувався в Москві, Арбат, 55”. У ній опубліковані листи Грушевського до Горького. Презентація цих архівних документів відбулася за участю провідних науковців Інституту світової літератури ім. О. М. Горького Російської академії наук і працівників Архіву О. М. Горького.

До речі, ми привертаємо увагу до **книг російських авторів на українські теми**. Наприклад, працю завідувачки відділу Інституту слов’янознавства РАН Людмили Софроніної “Три мери Григорія Сковороди”, книгу доктора історичних наук цього інституту Ірини Мухіної “Український вопрос в России (конец XIX — начало XX века)”, монографію Тамари Гузенкової “Политические партии и лидеры в Верховной Раде Украины (1998—2000 гг.)”.

Основна частина української книжкової продукції **представля-**

кий тлумачний словник сучасної української мови” (“Перун”, 2003). Були представлені книги Олега Гусева “Преображення на Помаранчевому майдані” (К., 2004) та “Імперативний майдан” (К., 2005).

Окремий важливий сегмент проекту “Презентація” — **праці, видані українськими діаспорними організаціями Росії і земляцтвами Москви**. В останній час у Центрі йшла розмова про книгу голови Карельської республіканської громадської організації “Товариство української культури “Калина” Лариси Скрипникової “Убієнним сином України. Сандармох” і колективну збірку “Херсонщина нас єднає”.

У Центрі були представлені: збірка поетичних перекладів сучасних українських поетів “Мы умрем не в Париже”, твори Володимира Яворівського, Василя Скуратівського, Івана Шишова, Степана Гавриша, Ярослава Ваграмєнка, Миколи Жигла, Марії Галіної та інших авторів.

Як правило, презентація кожної книги має свої особливості. Скажімо, представлення фундаментальної праці “Нариси з історії дипломатії України” з участю керівника авторського колективу Станіслава Кульчицького ми приурочили до 10-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною і Росією. Уже через півгодини після цього Надзвичайний і Повноважний Посол України в РФ вручав її заступнику міністра закордонних справ Росії, який прибув до Культурного центру на урочистий концерт і офіційне прийняття. Презентація альбому-каталогу “Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен” Зої Чегусової пройшла в контексті чарівної виставки gobelens Людмили Жогаль. До речі, фундаментальна праця Чегусової, як і згадана вже монографія Барабаша, презентовані в Центрі задовго до того, як їхні автори стали лауреатами Національної премії імені Тараса Шевченка.

Ми **пропонуємо бібліотекам співпрацю в рамках проекту “Презентація”**.

У Центрі ведеться **серйозна робота з презентації цілих видавництв**. Найперше було Державне спеціалізоване видавництво “Мистецтво”, яке представила його директор Ніна Прибега. У нас побували з книгами видавництва “Веселка” його директор Ярема Гоян і головний художник Микола Пшінка, а

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Закінчення. Початок на с. 5

написано через **и**: *помолодити* (А чи диво ся братіє стару помолодити?); дев'ятнадцять разів ужито в прикметниках закінчення **-аго** (старого, великого), а двадцятий раз проскакує **-ого**: *поганого Кощя*; у двох третіх випадків (65 разів) у кінці дієслів 3-ї особи однини й множини стоїть твердий **ть** (*кличеть, велить*), але в решті випадків (31 раз) виступає **-ть**: *комони ржуть за Сулою; звенить слава в Києві; труби трубять в Новгороді; стоять стязи в Путивлі*.

Зовсім не старослов'янські й такі вислови, слова й форми слів, як: *лисици брешуть на щиты, другаго дни велми рано, дѣти блсви, уже бо братіє невеселая година встала, уже княже туга умь полонила, зас-тупивъ королеви путь, подѣ тыи мечи харалужныи, загородите полю ворота, оксамиты, кожѣхы, стягъ, звонячи в прадѣдную славу* тощо.

Факт десятий. Єврейський теолог Соломон Іцхакі (XI ст.) у коментарі до П'ятикнижжя, пояснюючи деякі слова з мови євреїв, що жили тоді в Київській Русі, називає слово *сніг* — саме із звуками *і* та *г*: *сніг*. І це в XI столітті. Інший єврейський теолог Ісаак бен-Моїсей (писав у середині XIII ст.) у коментарі до Талмуду дає таке пояснення: "...дерева (або колоди), зв'язані у великій кількості, що в Біблії нази-

вається *рафсодот...*, по-німецькому *вло*с (*Floss*), а руською мовою *пліт*". Виходить, що чергування **о** з **і** (*гора* — *гір*) в українській мові відбулося ще десь до середини XIII ст., а не аж у XV ст., як це засвідчують найдавніші українські п'ям'ятки.

Факт одинадцятий. Найкраще відбили мову ще дохристиянської Русі українські народні пісні. Відразу слід зазначити, що народні пісні не перекладаються, вони можуть лише редагуватися, доповнюватися або скорочуватися. Але ось ця щедрівка, яку й тепер співають з 13 на 14 січня в Доброгостові Львівської області, не редагувалася:

*Чи спиши, чи чуєш,
Господаречку,
У своїм домочку
На Новий рік, на Новий рік?
Підем орати, підем сіяти
Яру пшеницю
На Новий рік, на Новий рік.*

На перший погляд незрозуміло, як це можна сіяти яру пшеницю в січні. Але річ у тім, що на Русі до прийняття християнства Новий рік зустрічали не в січні, а наприкінці березня, коли й справді можна починати весняну сівбу. Володимир Великий початок року переніс на вересень. А щедрівка залишилася без змін.

Такою ж давньою, дохристиянською є й ця купальська пісня, за-

писана на Івано-Франківщині й відома в інших краях України:

*Гей, око Лада, Леле Ладове,
Гей, око Ладове, ніч пропадає,
Бо око Лада з води виходить,
Ладове свято нам приносить.
Гей, Ладо! А ти, Перуне,
Дай дочекати Ладі Купала.*

Усе тут — і особливий ритм, й імена поганських божеств — старовинне, тільки не мова.

Можливо, ще давніші погляди наших предків відбиває ця веснянка, записана на Волині:

*Ой ти, соловейку,
ти ранній пташку,
Ой чого так рано
із вир'їчка вийшов?
— Не сам же я вийшов,
Дажбог мене вислав,
З правої ручейки
й ключики видав,
З правої ручейки —
літо відмикати,
З лівої ручейки —
зиму замикати.*

У цій пісні, як і в попередніх, відбулося світобачення наших далеких пращурів у всій своїй первозданності: й уявлення про сонце як Ладове око, що поринає у воду й виринає з неї; і переконання, що на зиму пташки ховаються під річку, де був вир'їй, тобто рай, туди не

треба було відлітати, туди просто заходили і звідти виходили; і поділ року на зиму, літо й осінь (без весни). Давність цієї пісні, як і багатьох інших, не тільки наведених тут, безперечна. А мова їхня — природна, жива, українська, ніби вони недавно складені.

Факт дванадцятий. Наші предки живуть споконвіку на цій землі, що тепер зветься Україною, тобто вкрайною нам долею, Богом. Як вважає більшість славістів, епіцентром, звідки поширювалися слов'янські мови, була Україна. "Те, що слов'янська прабатьківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходячи далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час загально-визнаним", — стверджує російський мовознавець В. Кипарський. "Найвірогіднішою, на наш погляд, є гіпотеза про середньодніпровську-західнобузьку прабатьківщину слов'ян", — уточнює інший російський мовознавець Ф. Філін. Це дає підстави припускати, що українська мова, як автотонна, найбільшою мірою і в найбільш чистому вигляді успадкувала й зберегла риси тієї мови, яка лягла в основу всіх слов'янських мов. Бо ж саме з цієї території йшла слов'янська експансія, а отже, й поширювалася слов'янська мова, яка, стикаючись з іншими мовами інших племен, набувала відмінних рис і започатковувала нові слов'янські мови.

Підсумок. Наша українська мова формувалася тисячоліттями. Її основні елементи були започатко-

вані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, або й раніше. У VI—VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчують сербська й хорватська мови. Ще до створення Київської держави українська мова опанувала великі простори Центрально-Східної Європи. Нею розмовляло населення Київської Русі.

Звичайно, за цей тривалий час українська мова зазнавала різних сторонніх впливів. Для неї не минулися безслідно і грецька колонізація Чорноморського узбережжя, і нуртування скифських племен у VII ст. до н. е. — II ст. н. е., і вторгнення готів на південь України в III—IV ст., й існування могутньої гунської імперії в IV—V ст., і жорстоке панування тюркомовних аварів (літописних обрив) у VI—VIII ст., і зіткнення з хозарами, уграми, печенігами впродовж VIII—X ст. Щось в українській мові залишилося від мов цих народів і племен. Щось привнесли в неї старослов'янська, польська, російська мови. Це лише збагатило її, але не зруйнувало. Ніякі впливи й лихоліття не могли порушити її цілісності, стрункості.

Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. І ми, українці, повинні захистити її від посягань різних зайд і перевертнів, як її досі захищали наші предки. Житиме наша рідна мова — житиме й наш народ.

● **Іван ЮШУК**, професор, завідувач кафедри Київського міжнародного університету, заслужений діяч науки України

Відбувся урочистий фінал Всеукраїнського дитячо-юнацького конкурсу патріотичного плаката й малюнка "Палітра українського слова", засновниками якого є Всеукраїнське товариство "Просвіта" та управління освіти й науки виконавчого органу Київради.

Мета конкурсу — утвердження української мови як мови чільної нації, основи її духовної культури, виховання любові до рідного слова й реалізація творчого потенціалу дітей в образотворчій діяльності.

Розповідає заступник голови Всеукраїнського товариства "Просвіта" Микола Трохимович Нестерчук: "Конкурс "Палітра українського слова" уже втретє проводився товариством "Просвіта". Спочатку ми його робили просто як міський конкурс на кращий малюнок. Але оскільки він захопив наших дітей, вирішили зробити його всеукраїнським. Коли розпочинали цей конкурс, то сумнівалися, чи зацікавляться діти. Але отримали дуже багато робіт. І коли запросили авторитетних художників, таких, як Валерій Франчук і Володимир Гарбуз, аби оцінили ці роботи, то вони були захоплені й здивовані тим, як діти змогли через колір, через графіку передати своє ставлення до мови, до слова. Більше того, діти отримують величезне задоволення, виконуючи цю роботу. Їм подобається доносити до глядача своє відчуття українського слова за допомогою фарб, пензля, пера і паперу.

За нашими спостереженнями, найкращу підготовку дають дітям позакласні виховні установи Києва, де сконцентровано багато спеціалістів, які працюють із дітьми. Але практика показала, що і в областях діти можуть досягти високих результатів у художньому мистецтві. Цього року відзначилися Кіровоградська і Сумська області. Треба тільки, щоб патріотичним і творчим вихованням переймалося більше вчителів, керівників шкіл. Поки що до нашого конкурсу долучаються лише окремі педагоги та вихователі на громадському рівні обласних товариств. Було б дуже добре, якби Міністерство освіти й науки допомагало нам у цій справі.

"Просвіта" ж завжди приділяла і надалі приділятиме вихованню юних велику увагу.

«ПАЛІТРА УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА»

Валерій Франчук з юними лауреатами

Подивіться на продукцію нашого видавничого центру — "Тарасові шляхи", "Яйцерайце", "Повість минулих літ", казки, дитячі вірші, абетка, підручники і таке інше. Ми видали багато літератури на електронних носіях. Це "Кобзар", матеріали з історії, географії. І ми знаємо, що діти нашу продукцію дуже люблять, тож, сподіваємося, найближчим часом стануть співтворцями".

Серед дитячих малюнків, що були представлені на конкурсі, — і графіка, що потребує довгої копіткої роботи, і акварель, і гуаш. Тут і портрет Кобзаря, і ворон із "мирним атомом", і затишна українська хатка. Діти "прив'язували" свої твори і до поезій Шевченка, і до фольклору, і до української казки. Конкурс ще раз довів, яка багата юними обдарованнями наша земля.

Виступаючи на урочистій церемонії закриття конкурсу, заслужений художник України, голова журі Валерій Франчук сказав: "Вітаю вас із, можливо, першою, але такою важливою в житті перемогою, яка надовго залишиться у ваших серцях, бо ця перемога

означає, що ви входите в сім'ю мистецьку. В сім'ю, яка дає для Української держави оту основу, отой стрижень духовний. Образ — це й образ Божий, і образ пророка, Тараса Шевченка, і образи природи української, такої незбагненно красивої. Ви в своїх творах показали все це. Те, що ви взяли за пензель, уже Боже благословення. Ви вже Творці. Я бажаю, аби високий душевний стан творчості ніколи вас не полишав. І щоб люди, які зустрічатимуться на шляху, підтримували вас. Хотілося б, аби кожен із вас із часом зробив персональну виставку".

Переможці були нагороджені цінними призами — книжками, а дехто — фотоапаратами.

Церемонія завершилася концертом самодіяльних колективів.

Переможці конкурсу:

Молодша вікова група (від 6 до 9 років):

І місце — Порохнюк Настя, НВК "Престиж";

ІІ місце — Недільська Валерія, НВК "Престиж";

ІІІ місце — Андреева Тетяна, НВК "Престиж".

Середня вікова група (від 10 до 13 років):

І місце — Лонська Ольга, СЗШ № 224 Дніпровського р-ну м. Києва;

ІІ місце — Ткач Марія, БДЮТ Голосіївського р-ну міста Києва;

ІІІ місце — Зінченко Дмитро, БДЮТ Голосіївського р-ну міста Києва.

Старша вікова група (від 14 до 17 років):

І місце — Копейченко Олександр, Кролевецька дитяча школа мистецтв Сумської області;

ІІ місце — Тимошук Марина, Кіровоградська дитяча художня школа;

ІІІ місце — Щенявська Вікторія, БДЮТ Голосіївського р-ну м. Києва.

Заохочувальні премії отримали:

Попова Ольга — СЗШ № 33 м. Кіровоград;

Спілков Микита — СШ І ступеня № 327 Дніпровського р-ну м. Києва;

Годун Валерія — ЦДЮТ Дніпровського р-ну м. Києва;

Недільська Валерія — НВК "Престиж";

Кірочок Єлизавета — Кролевецька дитяча школа мистецтв;

Чуприна Інга — Кролевецька дитяча школа мистецтв;

Серед Вероніка — НВК "Престиж";

Бобошко Вероніка — ЦДЮТ Дніпровського р-ну м. Києва;

Котляр Вікторія — НВК "Престиж";

Руденко Ліза — НВК "Престиж";

Благодарна Ганна — зразкова дитяча художня студія "Юний художник" БДЮТ Голосіївського р-ну м. Києва;

Ємельянова Юлія — БДЮТ Голосіївського р-ну м. Києва;

Гончаренко Марія — Кіровоградська дитяча художня школа;

Бількевич Дарина — гімназія № 30 "Еко-Над";

Коваль Ілона — СЗШ № 180;

Гензерська Катерина — гімназія № 136;

Скочко Дмитро — Маловисківська дитяча школа мистецтв;

Варава Марія — Кіровоградська художня школа.

● **Людмила ІЛЬЄНКО**

Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі й пристосована саме до його умов існування, до його менталітету, до його способу думання. Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова — це мова предків і рідної землі.

У кожного народу своя мова. Якщо народ втрачає рідну мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом із ними і їхні культури, звичаї? Їх немає, бо немає їхніх мов. Хоча генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. Українська нація збереглася, бо зберегла мову. Ті, хто відступився від української мови, — перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, це Гоголь, Чехов, Мечников. Прикладів, на жаль, багато.

Національна мова з'являється не відразу, не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують її, розвивають, збагачують, удосконалюють, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Мова — продукт тривалого історичного розвитку народу. Українська мова як така розвивалася не одне тисячоліття.

Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували свою. Закарпаття від XI ст. до середини XX ст. входило до складу Угорщини. Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. загарбала Польща й утримувала їх аж до 1939 р. На решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а відтак Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку XX ст., як констатує М. Грушевський у своїй “Історії України-Руси” (т. I), розмовляло понад 40 млн. людей. Тепер, на жаль, тих мільйонів менше.

Тільки давня мова могла так вистояти. А про давність нашої мови свідчить чимало опосередкованих і прямих фактів.

Факт перший. Коли українську мову зіставляти з найдавнішими індоєвропейськими мовами, зокрема з латинською, впадає в очі її, так би мовити, “архаїчність”, тобто наявність у ній великої кількості прадавніх, індоєвропейських елементів.

Фонетична система української мови, якість її звуків напрочуд близькі до латинської (і, зауважимо, до іспанської та італійської — її найближчих спадкоємниць). В обох мовах майже однакова система голосних звуків. І в латинській, і в українській розрізняються звуки **g i g (g i h)**: у латинській *genus* “рід” (споріднене з нашим *жінка*) і *hostis* “чужинець, ворог” (споріднене з нашим *гість*). В обох мовах відбувається чергування звуків **u i v**: лат. *paua* “моряк” і *navis* “корабель”, як наше *наука* і *навчання*. Так само в обох мовах є випадний звук **e**: у латинській *aper* — *apri* (“вепр — вепра”), як в українській *вітер* — *вітру* (випадає звук *e*).

В архаїчній, тобто найдавнішій латині було вісім відмінків, у тому числі кличний і два місцеві. В українській мові є всі ці відмінки, за

винятком одного місцевого, і в основному їхнє значення збереглося. Навіть закінчення в деяких відмінках ті самі. Наприклад, в одній і другій мовах однаково закінчення виступає в називному відмінку однини багатьох іменників жіночого роду: як *arena* (арена), *summa* (сума); у кличному відмінку іменників чоловічого роду: *Brute* (Бруте) — відомий латинський вислів “*Et tu Brute contra me*” (І ти, Бруте, проти мене) майже зрозумілий і без перекладу; такі самі закінчення в називному множини мають іменники чоловічого роду: *muri* (мури), *numeri* (номери); іменники середнього роду: *maria* (моря), *potina* (імена).

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Латинська й українська мови розрізняють три рбди: чоловічий, жіночий і середній. І знаменно, що найдавніші українські іменники в більшості випадків мають навіть той самий рід, що й латинські. Так, однаково до чоловічого роду належать латинський іменник *hortus* “сад” і наш *город*, *pulvis* і *nul*, *ventus* і *вітер*, *mensis* і *місяць*, *sucus* і *сік*, *somnus* і *сон*, *dolor* і *біль*, *nasus* і *ніс*; до жіночого роду іменники *nax* і *ніч*, *mors* і *смерть*, *res* і *рід*, *voluntas* і *воля*, *securis* і *сокира*, *lana* і *вовна*, *barba* і *борода*, *casa* і *хата*; до середнього роду іменники *cor* і *серце*, *poten* і *ім'я*, *aratrum* і *орало*, *semen* “насіння” і *сѣм'я*, *lac* і *молоко*, *vinum* і *вино* тощо. У латинській мові іменник *domus* жіночого роду, в українській *дім* — чоловічого, але, виявляється, і в українській мові він часом буває жіночого роду: *Куди ж я піду, коли в мене немає своєї дому?* — читаємо в І. Нечуя-Левицького.

Ще більшу тотожність спостерігаємо в особових закінченнях дієслів, особливо при зіставленні українських форм із формами архаїчної, тобто найдавнішої латині: *sede-ti* — сидить, *sedemos* — сидимо, *sede-tes* — сидите. Того самого походження суфікс для утворення вищого ступеня порівняння прикметників в українській мові **-іш-** і в архаїчній латині **-іос-**: *novus* — новий — *novissius*, *novus* — *novios*; *līvius* — *līvissius*, *laevus* — *laevios*.

Усі ці та багато інших збігів із латинською мовою можуть свідчити лише про одне: українська мова в окремих своїх рисах почала формуватися ще дві з половиною — три тисячі років тому, можливо, водночас із латинською, якщо не раніше. Адже українська мова зберегла багато того, що вже класична латинь утратила.

Факт другий. Візантійський мандрівник і історик Пріск Панійський

448 р., перебуваючи в таборі гуннського вождя Аттіли, на території сучасної України записав слова *мед і страва* — це вже українські слова.

Факт третій. Коли в VI—VII ст. н. е. предки сучасних сербів і хорватів переселилися з України на Балкани, вони вже понесли з собою багато елементів, властивих і сучасній українській мові.

Зокрема в сербській і хорватській мовах перед звуком **е** приголосні вимовляються так само твердо, як і в українській: *земља* “земля”, *весело*. Не пом'якшуються приголосні й перед звуком **и**: *липа* “липа”, *тихи* “тихий”, *вабити* “вабити”. У деяких діалектах хорватської мови так само, як і в україн-

гарської мови, угро-фінським племенам на північному сході було занесено вже українсько-старослов'янську суміш, яка й започаткувала сучасну російську мову.

Факт п'ятий. Безперечно українським є напис “*коваль Людота*” на мечі з XI ст., знайденому на Полтавщині, як і значною мірою напис на келихові чернігівського князя Володимира Давидовича, зроблений не пізніше 1151 р.: “*А се чара кня[зя] Володимирова Давидовича, кто из неї п'е тому на здоровье а хвала Бога своего осподара великого кня[зя]*”.

Факт шостий. До нашого часу дійшли писані на пергаменті два Ізборники Святослава 1073 і 1076

років. Перший — це копія з болгарського оригіналу. І все-таки український переписувач примудрився набити чимало помилок. У кількох словах замість закономірної в старослов'янській мові букви **h** він ужив букву **и**: *нимая*, *сѣмля*, *исцили*, *видама*, *пламенеи* (тобто *пломеніє*); сплутував **и** з **ы**: *выны* (замість *вины*), *трызны* (замість *тризны*), *просты* (замість *прости*), *помыслы* (замість *помысли* — наказовий спосіб); написав *чоловѣка* (замість *чоловѣка*), *Илля* (замість *Илия*), *ходѣ* (замість *годѣ* — так він передав український звук **h**), *он є давѣ*, *установѣ* (замість старослов'янського *далѣ*, *установѣ*), *пѣмо* замість *пѣмѣ*, *помагає* (замість *помогаетѣ*) тощо.

У складеному за болгарськими зразками українським автором Ізборнику Святослава 1076 р. є такі сучасні українські слова: *ворогѣ* (вжито один раз, а 21 раз написано *врагѣ*), *морокѣ*, *полонѣ*, *вѣтрила*, *лѣка* (“ділянка, поросла травою”), *краса*, *свита*, *гѣрньць* (горнець), *вѣчинити*, *сваритися*, *дивися*, *лиши-ся* тощо.

Факт сьомий. Важливим найдавнішим свідченням про мову Київської Русі є графіті (видряпані написи) на стінах Київської Софії з XI—XIV ст. (будівництво собору було завершено 1037 р. за часів Ярослава Мудрого). Ці написи, як правило, дуже лаконічні і являють собою переважно молитовні звернення до Бога та святих із різних приводів. Написані вони старослов'янською мовою: вживається тільки займенник *азъ*, у прикметниках скрізь виступає закінчення **аго** (*зѣлаго*, *грішного*), вживаються форми *помози* (наказовий спосіб), *храбрый* тощо. Але майже всі чоловічі імена в давальному відмінку мають закінчення **-ови, -єви**: *Петрови*, *Дьмитрьєви*, *Павѣлови* (XI ст.), *Василєви*, *Борисови*, *Иванови*, *попови* *Ивану* (XII ст.) і т. ін. У звертаннях послідовно вживається кличний відмінок: *святый Фоко*, *свѣта Софіє* і *святый Онуфріє*, *Андрониче*, *небоже*. Вживаються чоловічі імена на **-о**: *Михалько*, *Марко* (XI ст.), *Дмитро* (XII ст.), *Гаврило*. Двічі наводиться ім'я *Володимир*, в XI і XII ст., і обидва рази з повноголоссям **-оло-**.

Звертає на себе увагу форма орудного відмінка *имѣмъ* (XII ст.) замість старослов'янської форми *именѣмъ*. У тому ж XII ст. один з авторів утворив присвійний прикметник від імені *Янѣка* цілком за правилами сучасної української мови: *Янѣчинъ*. У написах із XIII ст. подибуємо сучасну форму дієслова

в минулому часі чоловічого роду з суфіксом **-в**, а не **-л**: *азъ моливѣ*. Поряд із *помилуй мя* в XIII ст. трапилося також *помилуй мене*. У XI—XII ст. зустрічаємо цілком сучасні українські слова в сучасному звучанні: *хрест*, *не хочаючи*, *геть*, *поросля*.

Факт восьмий. Багатий і переконливий матеріал про український характер мови Київської Русі дають новгородські берестяні грамоти XI—XV ст., яких виявлено й опубліковано понад 700. Це переважно приватне ділове листування, писане, звичайно, тодішньою літературною старослов'янською мовою.

Але вже від початку XII ст. тут спостерігається написання **и** замість **h**: *тоби*, *сѣби*, *нимечкий*, *клинь*, *дижя*, *помитка*, *дидѣ*, *михѣ*, *сино*, *на рищии* “на річці”, *не сми-сѣмъ*, *еси велилѣ*, *роздиллѣ*, *диялось*, *прихавѣ*, *ихалы*, *поихалы*, *не надий-ся*, *сидити*, *ото всѣхъ селянѣ*, *отъ всѣхъ сиротѣ* тощо. В них відбито також перехід **е** в **о** після шиплячих: *чого*, *чоловѣкѣ*, *жона моя*, *чолѣмѣ*; м'який звук **и**: *отѣць* “отець”, *куницю*, *сороцицю*, *пшеници*; префікс **роз-**: *роздиллѣ*, *розумно*.

Звертання вживаються переважно в кличному відмінку: *куме*, *осподине*, *Онсифоре*, *днѣво*; іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення **-ови, -єви**: *Стоянови*, *синови*, *Василєви*, *мужєєви*; у родовому відмінку однини в іменниках чоловічого роду трапляється закінчення **-у** там, де мало б бути **-а**: *гороху*, *пудѣ меду*, *горсти лєну*, *воську*, *шолку*, *дару*, *лову*. Прикметники в родовому відмінку однини чоловічого роду мають майже повсюдно закінчення **-ого**: *доброго*, *великого*, *жолтого*; рідко закінчення **-аго**: *луцьшаго*. Трапляються такі українські форми займенників: *тоби*, *от нього*, *к ньому*, *с тѣми*, *на тѣхъ*, *хто*, *с кимѣ*.

Явно український характер мають багато дієслівних форм: *грамоту с тобою спшиємо*, *молотимо да сѣсплемо*, *язѣ къ тоби беротѣ написавѣ*, *пришьлѣть*, *вѣзмиѣть*.

Імена новгородців звучать переважно як сучасні українські (тут завчена книжна старослов'янська мова дає себе знати якнайменше): *Олекса*, *Олексии*, *Олександр*, *Онисимъ*, *Олисей*, *Остафий*, *Олена*, *Микыта*, *Михайло*, *Мѣрко*, *Василѣ*, *Василко*, *Юрко*, *Иванко*, *Панѣко*, *Радѣско*, *Степанєць*, *Федорець*, *Костянтинъ*, *Хрѣстина*. То тут, то там у берестяних грамотах прохоплюються слова, характерні саме для української мови: *господня*, *господарь*, *батко*, *паробокѣ*, *наимѣть*, *госпѣда* “домівка”, *година*, *кожухѣ*, *свита*, *глекѣ*, *соромѣ*, *досыть*, *куды*, *абы*, *та* (сполучник) тощо.

Факт дев'ятий — це мова “Слова о полку Ігоревім”, опублікованого 1800 року. Поема, як вважають учені, складена в 1185—1187 р., а відомий список її зроблено, можливо, в XV—XVI ст., під час так званого другого південнослов'янського впливу, коли в текстах посилено виправлялися відхилення від старослов'янської мови. “Слово о полку Ігоревім” теж, очевидно, виправлене. На таку думку нашою країною ті поодинокі пропуски українізмів, які трапляються тут. Наприклад, в усьому тексті вживається старослов'янська форма імені *Владимиръ*, але один раз — *Володимиръ*; так само скрізь — *храбрый*, і раптом: *хороброє гнѣздо*; п'ять разів слова *днѣвца*, *днѣва* написані через **h**, а шостий — через **и**: *красною дивицею*; через **h** написані слова *полѣтѣти*, *одохлѣти*, *разумѣти*, але

Закінчення на с. 6

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони, і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Розі Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час військових дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоної армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Розі Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутожво жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятин землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав під слідством) його односельці, як виявилось, члени КПЗУ Йосип Грицюк, Леонтій Мазниця та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружного партії. Якось у його оселі проводили парт-

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи поживши у соціалістичній дійсності, часом виявлялися “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних стосунків, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Полюх.

збори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, троє корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, жодних умов для життя і праці. Більше того, мали місце факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядильок Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодної, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїб до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила в дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за гоівку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити матра-

Фото О. Литвиненко

ци, ніде було взяти. Попросив директора залізну пічку — немає, копей, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення, — не дає”.

Не можна сказати, що приїжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплати не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали в польських злотих, можна було обміняти у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилося

після роботи розгрібати сніг і діставати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться з жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, здавалася розкішшю...

ської гідності і люмпенської свідомості та передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кілька надцять десятин. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що дали так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знам'янського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещастю, з якими разом поїхали до столиці. У Києві їм нібито пояснили, що слід повернутися у Кіровоград і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулись до якогось Омельченка, який записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжка, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж доки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Вини своєї вони не визнали, весь час твердячи одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи від гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їхнього місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналій найвищої партійної верхівки Ра-

дянської України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викоринення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішен-

ного прив'язання української партверхівки, комуністів республіки до есересерівської імперської колісничі, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинялися навіть перед масовим терором. Ідеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

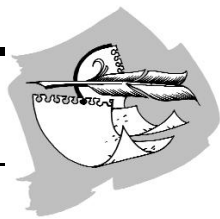
Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КПРС із самого початку створення КПУ крок за кроком обмежувала, звужувала її внутрішньопартійні права, перетворювала і таки перетворила її на звичайну обласну організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КПРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна, й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їхні справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор, по суті, обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербинський (досить згадати його запаладливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує науковій та інформаційній цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

«АМПЛІТУДА ПОЕТА – ВІД ЗЕМЛІ АЖ ДО НЕБА...» До 70-річчя Володимира ПІДПАЛОГО

У Національному музеї літератури України відбувся День пам'яті Володимира Підпалого — поета, прозаїка, перекладача, талановитого редактора.

Життя В. Підпалого в його віршах: воєнне й повоєнне дитинство, напівголодні, але щасливі студентські роки, незвичайної вимовливості творча праця.

Прожив поет тільки 37 років. Прожив він їх гідно. Усвідомивши, що слава України складається зі слави особистостей і їхньої важкої праці, будив, як Сковорода, своїх сучасників до роботи.

Змістовно були представлені рукописи із фондів музею, особисті речі, прижиттєві

видання з дарчим написом і твори, подаровані автору.

На зустріч із поезією В. Підпалого завітало багато гостей: письменники, науковці, митці, учні с. Лазірки та Київських шкіл і гімназій. Берегиня родини, вдова поета Ніла Андріївна Підпала поділилася спогадами про чоловіка.

Про В. Підпалого, про співпрацю з талановитим, чесним і мужнім редактором, людиною, яка, жертвуючи спокоєм, службою, добробутом сім'ї, самовіддано стояла в обороні Слова, тепло відгукнулися однокурсники й друзі поета: Емма Бабчук, Лариса Мороз, Петро Засенко, Михайло Гудзь, Лариса Мірошниченко, Людмила Зінчук.

Поезії В. Підпалого з великим натхненням і трепетом читали професійні актори і юні шанувальники його творчості: актриса Галина Стефанова, актори театру слова “Мушля”, учні із села Лазірки, що на Полтавщині, де народився поет, Наталя Бурнус із Київської спеціалізованої школи № 303. Прозвучали ніжні мелодії народних пісень у виконанні бандуристки Катерини Болкуневич. Незабутнім вінком пам'яті прозвучали прекрасні пісні у виконанні вокальної групи “Вербиченька”.

Тамара СИДОРЕНКО,
науковий співробітник Національного музею літератури України

ТЕПЛО ЙОГО ДОЛОЛІ

“Не забудь усміхнутись до друга на прощання, бо невідомо, коли зустрінешся з ним!” Це східне прислів'я згадує щоразу, гортаючи збірку Володимира Підпалого “Вишневий світ”. А думки (теж в який раз!) повертаються до тих днів, коли доводилося зустрічатися з поетом.

Тут я закцентую на тому, що поетична палітра згаданої книжки насамперед приваблює мене розмаїттям весняних кольорів, то глибиною життєвої філософії, то оптимістичним “я” ліричного героя. Від його поезій я відчувала в собі то образу на нетривалість людського життя, то мені здається, що душа поета, спалахнувши яскраво, раптом згасла, залишивши рядки його думок у книжці про вічність життя на українській землі.

Ми працювали разом у видавництві. Він — у відділі поезії, я — у відділі перекладної літератури, через те доводилося спілкуватися з Підпалім. Пам'ятається, він спитав:

— Як румунською слово “дружба”?

— Амичіціє! — відповів я.

— Ось бачиш, як у вас усе вдало римується: “Іліє—амичіціє”. А втім, кожною мовою римується добре, якщо поезія йде від щирого серця...”

“А він — хлопець-добряк, — помислив я тоді. — А що, як...”

І згодом я розповів Володі про засновника циганської радянської поезії Олександра Германова (1893—1950), який у тридцять років переклав “Інтернаціонал”. При цій бесіді я запропонував для перекладу один вірш О. Германова, написаний іще 1938 року. За кілька днів Підпалій приніс готову працю, і я здивувався з його скромності, бо на аркушику стояв напис: “Український текст Володимира Підпалого”, — те не так, як уже усталос в літературній традиції: “Переклав із такої-то такий-то”.

Але мені й досі незбагненне одне: чому ще за життя поета цього вірша не було опубліковано в жодній газеті або ж часопису? І лише по шістнадцяти роках візьму на себе сміливість представити текст із фотокопії рукопису Володимира Підпалого:

Ти спитав циганського поета:

— Ти навіщо пісню написав?

Можє, стане

кращою планета?

Як же ти мене цим здивував!

В відповідь запитую: “Для чого

І вночі, і вдень ліса гудуть?

А бджола із вулика малого

До ріки свою верстає путь?”

Степ не має ні кінця, ні краю.

Ти шатро циганське віднайди,

запитай, що братові співає

Вітер, що летить

не знаєть куди?

В лісі хори наслухай пташині.

Що за пісню птахи узали?

Мов струмочки —

тихі пісні їхні,

Що із гір в долини потекли.

Чуєш: сонця промінь

срібно грає?

Бачиш: не шукає щастя меж.

Світ увесь на радіощах співає,

І в моєму серці — пісня теж!

Зараз це прикро згадувати, але на початку тих у всьому шаблонноподібних сімдесятих років хто міг подумати-передбачити, що один з усіх, які сходилися в кімнаті для куріння, за певний час покриє нас смутком. Та життя кожної людини має остаточну мету й проти неможливого — ми безсилі. Яюсь будучи в цій самій кімнаті, ми обговорювали особисті виробничі справи. А достеменніше — хто що редагує. І треба було такому статися, бо як навмисне тої миті двері відчинилися й до кімнати увійшов Андрій Головка. Побачивши, що кілька чоловіків стоять біля відчиненої квартирки, той вигукнув:

— Але ж і смелять наші українські хлопці, що аж дим кучерявиться!

І склалася кумедна ситуація, бо Головка помітив, що його сигарета згасла. Тоді письменник попрохав Володю дати йому запалити. Порозмовлявши трохи, Андрій Васильович хутко подався, а хтось із присутніх знову на жарт:

— Пишайся, Підпалій, бо від твоєї сигарети живий класик свою підпалив!

Уже не пам'ятається, як на це зреагував Володя, натовість з усіма подробицями можу розповісти про нашу останню зустріч на початку травня 1973 року в Палаці “Україна”. Тоді мені здалося, що Володя чомусь не в настрої, а спитати його про це мені було незручно. Я лише зізнався, що назажди повертаюся додому.

— Адіо, амікуле, ме инторк акасе, кем ме кем мелягуріле ната-ле (Прощай, друже, повертайся додому, бо дуже мене кличуть рідні краї), — повторив я румунською, відаючи, що відтепер уже нехутко побачу Володю. Тієї миті я подумки подякував йому, що за ці три роки до мене він виявив людську порядність і шляхетність. І якщо згодом частина працівників видавництва виявилися підлабузниками нового директора і нового головного редактора (їхніх прізвищ уже не пам'ятаю), Володя Підпалій залишився для мене вищим за них, бо він належав до когорти чудових письменників, якот: Євген Гуцало, Петро Гуріненко, Анатолій Мороз, Дмитро Міщенко, які на той час були працівниками видавництва.

Зрозумівши серйозність моего наміру, Володя запитав:

— До речі, Іліє, а ти відаєш про те, що колись у твоїх краях бував Овідій?

Цим питанням він мені нагадав, що до міста Томи (теперішнє Констанца в Румунії) примхливий імператор Август зіслав поета Овідія. Справді, вигнанець із Риму іноді бував на берегах Тіраса (Дністра), аби подивитися на життя війовничих даків. Про це є навіть кілька ґрунтових праць, і Підпалій із захопленням згадав ту давнину. Але от бачу, що очі його аж заблищали при отаких словах:

— Дивна твоя країна, як і сама розповідь про Овідія, як батьківщина Емінеску, як ніжна струна циганської скрипки!

Ледь довершивши фразу, він раптом чистою латиною з натхненням почав напам'ять читати Овідієві вірші, а я, дивлячись на нього, помислив: “Йому міг би позаздрити навіть фахівець із давньоримської літератури!” Та, поклавши руку на моє плече, він чомусь своє декламування закінчив рядками О. Пушкіна “До Овідія”:

Утиши: не зів'яв Овідія вінець!

А я, поміж юрби

забулений співець,

Для поколінь нових пройду

в житті безслідно,

І геній мій помере,

розвіється неплідно.

Як смуток літ моїх,

пустої слави мить!..

Коли ж нащадок мій,

з незнаних ще століть,

Мій слід шукатиме,

довідавшись про мене,

Отут, де славний прах,

де билося натхнене

Співоче серце, —

хай тоді воскресну я,

З подякою до нього

злетить тінь моя,

І спогад правнука мені

відрадным буде...

Під час ліричного відступу Володя пригорнув до себе донечку. Ми потисли один одному руки. Він повернувся й пішов. Уже здаля подивився в мій бік, а малеча теж помахала мені рукою. Незабаром з іншими людьми вони увійшли до зали. Так ми з ним і розлучилися. Володя залишався в своєму краю; над яким сходить сонне, а я подався до свого, — над яким воно заходить.

Протягом літа я згадував цю зустріч і можу побожитися, що мені мислилося таке: “З Володею щось не те...” І ось мої передчуття не обманули, бо одного похмурого дня гупої осені, будучи на Митридатовій горі в Керчі, я розгортаю газету “Літературна Україна” й не їму віри власним очам: із портрета у траурній рамці на мене замислено глянув Володя Підпалій. І тоді думка моя прудкіше за блискавку віднесла мене до Палацу “Україна”, куди до за-

ли входив Володя із своєю донечкою, що здалася мені метеликом, бо була в білому платтячку. Я намагався уявити, як після вистави вони обоє виходили звідти.

“А куди потім пішли? Звичайно, що малу Володя відвів додому.. А тепер-от — пішов у безсмертя!” — помислив я.

У цих невеселих роздумах я й забув, що перебуваю не в Києві чи Кишиневі, а стою на Митридатовій горі. Я й не помітив, що група молдаванів-учителів, до складу якої належав і я, вже подалася невідомо куди. А ще не помітив, як накрапає осоружний листопадовий дощ, бо мене пройняв смутком, що, починаючи з весни 1974 року в буйноквітучому саду української поезії не стане ще одного солов'я. Звісно, що в тому саду почуються трелі інших, але от Володі — вже нема...

Я намагався дійти висновку, чому доля, взагалі, така жорстока до справжніх талантів, бо чимало ніжної лірики мав би створити Володя Підпалій, але тут почув:

— Молодий чоловіче! Екскурсію закінчено! Дякуємо за увагу!

— Га? Що? — я наче прокинувся зі сну, й ці слова знову повернули мене обличчям до сірої та нудотної реальності.

По цьому випадку я почав пильно стежити за українською періодикою, яка, до речі, дуже туго надходила до мене в невелике село Гіка-воде. Опріч цього, мене весь час переслідувало питання: чому ані прізвища, ані імені Володі Підпалого вже не з'являється на шпальтах республіканських друкованих органів, які так потужно пнулися, аби заслужити бодай жалюгідний авторитет українського читача. Поступово мені розвіднілося в голові і я збагнув, що саме час виявив величезне блюзнірство, й через те замовчує ім'я Володі Підпалого, а мене живого безбожно ошукує. І я до шалу обурювався з цього й лише чекав на якісь нові переміни в країні.

Тож аби хоч до якоїсь міри вшанувати поета великої душі, зимовими вечорами в найманому помешканні в селі Гіка-воде (в ньому я був учителем), я розгортав збірку “Вишневий світ”. Спочатку на титульний сторінці читаю виведені червоною пастою слова, повні сподівань: “Ільку, оце підписую і думаю, коли-то я тобі нову книжечку подарую. В. Підпалій. 10.VIII.1970 року”.

Замислений, я доторкаюся до сторінок, і здається, що відчую тепло долоні дорогого Володі, про якого й досі згаду на моїй рідній молдавській землі.

● **Іліє МАЗОРЕ**,
м. Кишинів,
1990

Володимир ПІДПАЛИЙ

ТИХА ЕЛЕГІЯ

Коли мене питають: любиш ріки, річки і річечки, і потічки? — відмовчуюсь: вони в мені навіки, а для мого народу — на віки...

Коли мене запитують: народу чи зможеш прислужитись? Як і де? — мовчу: на ясні зорі, тихі води хай випадкове слово не впаде...

Коли мене питають: любиш землю, поля, озера, яблуні в саду? — я знов мовчу: від них не відокремлю себе й тоді, як в землю перейду...

Коли мене питають: рідну мову чи зміг би поміняти на чужу? — моя дружина сину колискову співає тихо. Ліпше не скажу...

Коли мене питають: Україну чи зможеш ти забути на чужині? — кричу: кладіть мене отут у домовину, живим!.. “Однаковісінько м е н і”... 1971

НА СТАРУ ТЕМУ

Куди воно іде все без оглядки — в історію чи просто у архів?.. На всьому свій закон, свої порядки, порядки. Безпорядки й поготів.

І в цьому є страшне щось і пророче, те, що ляка і надиха мене: сьогодні достеменно знати хочу, куди ти, Україно, поминеш... 1967

СПОДІВАНЕ

Слово шукатиму
ночі і дні
в полі, у морі,
на купині.

Як до межі
без нічого дійду,
може, до слова
ближче впаду...
1971

РІДНА МОВА

О мово рідна!
В рідній хаті,
як джерело із глибини,
в голодні дні,
у дні багаті,
і на вогнях,
і при багатті —
ти від колиски
до труни!..

Хоч не чужою чужиною
чужі були і є мені,
немов луною голосною
твої лунають **голосні!**..

Озвуться чистими тонами
їм **приголосьних** сто рядів —
басами і напівбасами
м'які, сонорні і тверді!..

Не посоромлять ні на йоту
йотованих співзвуччя плин
пісень великого народу
з країни сонця і калин!..

Лише у пору листопаду
шумлять **шумні** та й у журбі...
Моя заступнице й порадо,
безсмертя суджене тобі!..

Бо
ти —
як мати в рідній хаті,
як джерело із глибини,
в голодні дні,
у дні багаті,
і на вогні,
і при багатті,
ти — від колиски до труни!..

6—7 листопада 1968 р.

Серджіо Бідзаррі

Мистецький досвід італійських майстрів цікавий і для наших професіоналів. Адже всі твори позначені яскравою самобутньою творчою манерою, і кожен митець ішов до цього власним шляхом. І не завжди там були художні академії чи студії. Найповажніший за віком і, може, найвідоміший у своїй країні Серджіо Бідзаррі у юності вчився на музиканта. Але, як сам зізнався, насправді щоранку, загорнувши шматок хліба, поспішав на вокзал, аби вирушити до Риму чи Флоренції, знов у зали знаменитих галерей і музеїв. Подовгу розглядаючи шедеври майстрів Відродження, він набував власного живописного досвіду. Коли продав уперше свою картину, зібрав усіх друзів і пригощав, доки не скінчилися гроші.

Антоніо Гандоссі ще в дитинстві успішно розмальовував стіни своєї домівки, а в початковій школі вже представив виставку з сорока малюнків. Тож не сумніваючись щодо свого професійного вибору, мав один лише клопіт: як об'єднати дві пристрасті — живопис і мандри. Це йому вдалося, бо, мандруючи Європою, також вивчав досвід великих майстрів усіх часів і народів. Академічна освіта і серйозний фах архітектора й дизайнера не змінили веселого характеру римського художника, який жартує в своїх сюжетах, на зразок картини "La perestrojka". А ще за лічені хвилини створює портрети друзів на ресторанній серветці.

Джанкарло Валентіні — президент асоціації "Сполето арте" зрозумів, що він художник, коли намалював зворушливий образ дивака у незграбних черевиках зі шнурками, що майорили в повітрі, і величезному капелюсі, який закриває лице. Проте глядачу достатньо і цих аксесуарів, аби зрозуміти, що цей добрий і трохи сумовитий прочанин — сам художник, що йде по світах власного життя, розповідаючи свою історію всім зустрічним. Завжди залишаючи обіч яскраві сцени людського буття, рожеві піраміди міст і квітучі долини, він самотній у цьому світі, але й необхідний йому.

Власне, ця філософська тема домінуюча у творчості сучасних італійських майстрів — діалог зі світом, який різко змінюється за минуле століття, і вразливий душі все важче у цьому деструктивному середовищі. Усезростаюче прагнення повернути омріяний Едем, гармонію людини і природи.

Пора вічного сяючого літа і радості життя у картинах Серджіо Бідзаррі, що грою барв і манерою письма нагадують джазові композиції. Домінанта золотого кольору утворює красу буття і любові, що пронизує світ, як сонячне проміння. У цьому своєрідний творчий маніфест митця, який пише вишукану музику своїх полотен, де всі персонажі є головними героями: Природа і люди, німфи і ельфи. А може, ми з вами у забутому, але бажаному відчутті розкутості й волі свого тіла. Світ природи на полотнах Бідзаррі первісний і безмежний, яким він, можливо, був у дитинстві людської цивілізації. Цю гармонію художник підкреслює повітряною ауру, яка міражно огортає і земну флору. Ілюзія марева досягається зваженим співвідношенням теплих і холодних тонів, це скоріше пейзаж-

го сюжетів є трохи меланхолії, як жалю за світом гармонії, що його втрачає людство у світі природи і власного духовного середовища. Як пишуть про ці картини критики, в них живе літературно-антропологічна суть справжнього умбра.

Елегантні композиції і загадкові сюжети полотен римського художника й актора Ланфранко Фіноккіолі створили йому ім'я майстра образної метафізики. Символіст за своєю суттю, він творить власний простір, де поєднуються різні часові площини, і в чітко виписаній архітектурі безлюдних палаців, ідеальних геометричних ліній арок і колон з'ява містичних об'єктів — лицарських обладунків замість живих суперників чи вітрильника на підлозі кімнати сприймається як запрошення до осягання світу безкінечного. Світу, в якому, можливо, реальнішим за вічний мармур колон є жива людська фантазія, мрія, що матеріалізує міражі. На його естетичний світогляд мали значний вплив еліністська культура і мистецтво епохи Відродження. Майстер синтезує ці враження у багатьох сюжетах. Лан-

здається, за крок до фігуративного живопису, нерідко образний ряд містить прямий натяк на міський ландшафт чи інтер'єр кімнати, однак художник насамперед пише настрої. Саме тому в цих композиціях згармонізовано кольорову гаму, пом'якшену розтяжками та перламутровим світінням, є своя доцільність у суспільстві справжніх і вигаданих елементів, об'єднаних однією мотивацією: підсилити емоційні враження від картин, де триває час спогадів чи передчуттів. Вигадливі художні засоби, майстерне володіння пензлем оцінено знавцями цього живопису, та насамперед у ньому живе гармонія трансформацій, так ніби природний м'який потік світла сам по собі творить нові об-

Джанкарло Валентіні

го дерева на сонячній галявині. Інколи він залишає у своїй картині глядачеві дорожній знак з ім'ям того, хто може супроводжувати вас у ті шасливі закутки. На знаку зазначено ім'я: "Джене Помпа".

Заглиблення у світ почуттів на межі реальності і сну магією кольорів відтворює Альфредо Тітта. Власне, колір є сюжетом і домінуючою полотном, де майстер із виваженою точністю еквілібриста витримує рівновагу: сповідуючи, як принцип, рафіновану естетику колористичної композиції і водночас передає напружену й пульсуючу кольору, створює складну ритмічну архітектоніку площин. Ці картини, мов кардіограма почуттів макрокосмосу, ім'я якому — людина: це колекція наших емоційних сплесків, люмінесцентних грозових розрядів, смарагдово сяючих хвиль ніжності і якихось дитинних інстинктів. Художник і скульптор Альфредо Тітта, за власним зізнанням, завжди був далеко від академічного стилю, його приваблює пошук нових творчих мотивів і стимулів.

Калейдоскоп образних засобів, гру з елементами і створення нових колористичних комбінацій представляє в своїх творах Антоніо Гандоссі. Він художник-оповідач. Інколи казкар, святкуючи радість життя, складає

рази, видозмінює знайомі і призабуті риси.

Римський художник Джене Помпа продовжує традиції італійської пейзажної школи в композиціях із обов'язковими елементами природи і архітектури. Однак панорама його ландшафтів виходить за рамки картини. Перспектива полотна, що втягує погляд у простір далекого горизонту, — це "Лавандові долини" Джене, що їх знають у багатьох країнах Європи. Індивідуальна техніка фактурного конструювання пейзажу за допомогою шпателя на виписаній лєсировками площині створює ілюзію реальності, подорожі кожного глядача до обривів і осяяних галявин. Разом із природою ми переживаємо пори року власного життя, і кожну мить зображує у спектрі радісних барв буття. Критики ще називають його поетом кольору, який створює симфонію відтінків, завдяки цьому пейзажі персоналізовані, з внутрішнім настроєм тихої ніжності, задумливості, але незмінно сповнені позитивного заряду. Художник нагадує нам про можливі шляхи в краї світлих одкровенень, де знімає втому життя медитативне споглядання навіть одно-

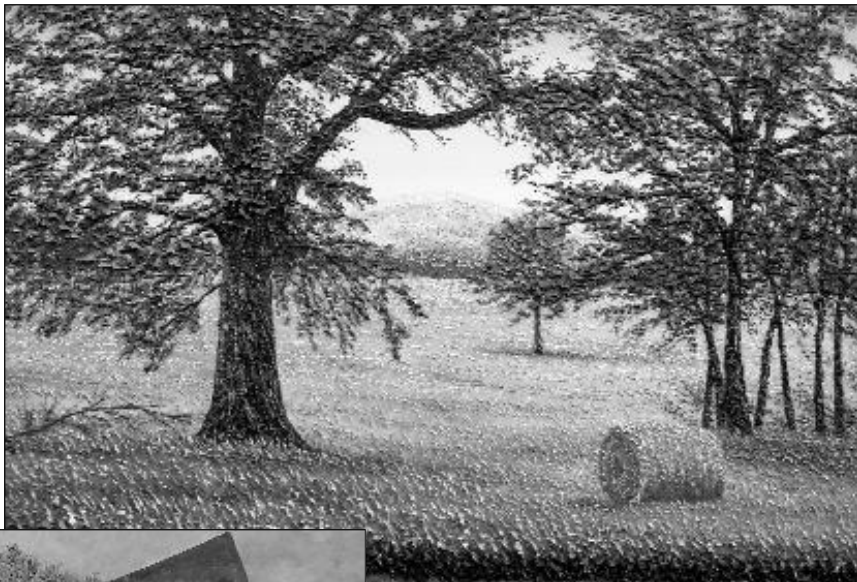
гербарій незвичайних барв рослинного світу. А іншого разу сторінка його повісті про життя іронічно-тривожна, художник не моралізує, а щось підказує глядачеві своєю улюбленою манерою зіставляти чи об'єднувати об'єкти, алхімією кольору передавати відтінки почуттів. Він художник-архітектор, тож інколи виказує прагнення структурувати свої полотна відповідно до принципів архітектури. Та якими б не були образні рішення — фігуративними чи абстрактними, контакт із глядачем відбувається одразу, схоже, що художник навіть передбачає момент взаємного споглядання. Якесь об'єкти з живописного простору вибудовуються в асоціативний ряд нашої уяви, і хтось знайде себе в людному натовпі, а хтось упізнає свій смуток в очах самотнього смішного лицедія.

Загалом виставка художників асоціації "Сполето арте" сприймається як кольорова симфонія, присвячена прекрасній Умбрії. Привітаймо себе, що це довгоочікуване знайомство відбулося.

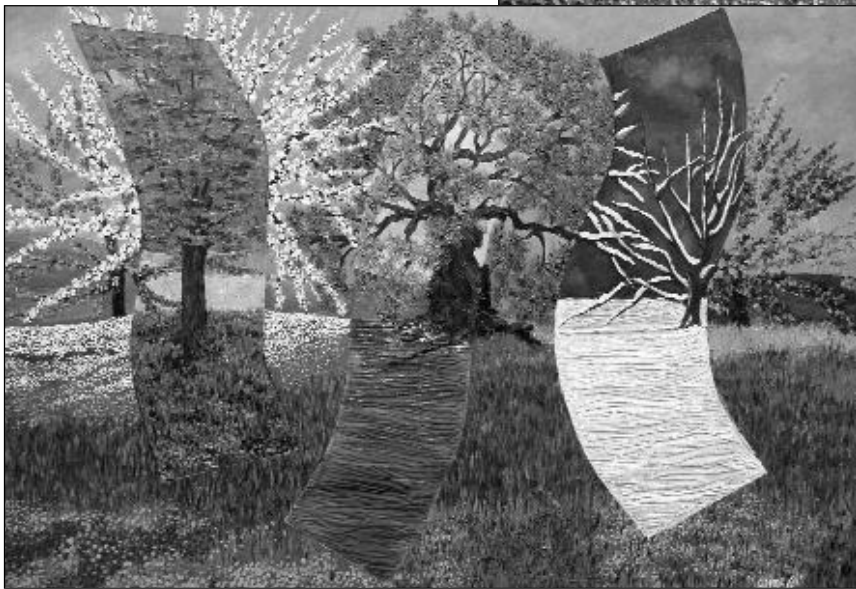
● Валентина ДАВИДЕНКО

СОНЯЧНА ПАЛІТРА ІТАЛІЙСЬКИХ МАЙСТРІВ

У Київській міській галереї "Лавра" відкрилася виставка "Барви італійської Умбрії" за участю відомих італійських художників асоціації "Сполето арте": Джанкарло Валентіні, Серджіо Бідзаррі, Джене Помпа, Вера Гарофало, Антоніо Гандоссі, Альфредо Тітта, Ланфранко Фіноккіолі. Це перша велика виставка сучасного італійського живопису в Україні. Асоціація "Сполето арте" широко відома в Італії своїми благодійними акціями на допомогу хворим і постраждалим від стихійного лиха. Нинішня виставкова акція започатковує співробітництво в галузі культури і мистецтва між Головним управлінням культури і мистецтв виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та Департаментом культури регіону Умбрія (Італійська республіка) у рамках міжнародного проекту "Київ — Європейська культурна столиця — 2010".

Джене Помпа

Антоніо Гандоссі

мрія, нірвана для стомленої цивілізацією душі. І входження в такий стан має бути неквапним, споглядальним, митець ніби відкриває нам лише частину, якийсь фрагмент безкінечного простору. Життєдайна сила любові й гармонії як протиставлення деструкції сучасного життя — ось що читається в полотнах маестро Бідзаррі, як його шанобливо величають колеги і мешканці Сполето. В літній усмішці його

франко Фіноккіолі зустрічався і мав спільні виставки з творчою елітою — Гуттузо, Міро, Далі. Його полотно "Святий Франциско — послання миру" перебуває в колекції Пінакотеки Ватикану.

Вера Гарофало не дає назв своїм картинам, оскільки вважає, що візуальне мистецтво самодостатнє для сприйняття без підказок глядачу. В її полотнах знаходимо проте дбайливо виписані фрагменти, які,

МУЗИЧНИЙ КИЇВ

Клавдія Іванівна Шульженко проспівала 500 фронтових сольних концертів. У зимові місяці стояла перед бійцями в легкій концертній сукні — такою вони хотіли бачити “Королеву Синьої Хустинки”. В довоєнні й повоєнні роки дала життя 300 пісням. Більшість із них стали зразками ліричної пісні вищого гатунку. Справжня улюблениця слухачів “від краю і до краю, від моря і до моря”. Цього року — її сторічний ювілей. Підготовка до нього в Києві почалася восени минулого року. “Слово Просвіти” одразу сповістило про це (нарис “Він акомпанував самій Шульженко”).

Київський Колонний зал ім. М. В. Лисенка шанують слухачі з численних іноземних посольств. Цікаві концерти відбуваються на їхнє замовлення. Того осіннього дня завітав перший секретар посольства Російської Федерації пан А. С. Гасюк. Була ідея: великий сольний концерт із репертуару Шульженко. Але хто співатиме? Вибір зупинили на Любові Скоромній, яка володіє голосом екстра-класу з чудовим теплим забарвленням. Солістка Національної філармонії, заслужена артистка України. Цикли старовинного романсу в її виконанні збирають постійну аудиторію вдячних слухачів. Яка була перша реакція пані Скоромної на отриману пропозицію? Адже за чудовими ліричними піснями концерту стояв штамп — манера виконання самої Шульженко. Відповідь була відверта.

— Я мала свій шлях до подібних пісень. Якщо почуття та виконання не фальшиві, в залі народжується чудова енергетика: єдність, довіра, надія. Кажуть, що таке було і на концертах Шульженко. Але телеекран демонструє лише колишню успішну зірку на безхмарному естрадному небосхилі. Отже, я повинна була дізнатися, хто вона була насправді. Тому пішла на книжковий ринок, де є сучасна література про Шульженко, відшуквала колекціонерів. І з’ясувала, що її зірка не раптово засяяла в Ленінграді, а згодом у Москві. Усе необхідне мистецьке підґрунтя Клавдія Іванівна отримала в рідному українському Харкові.

Отже, Харків був для неї щасливим трампліном із самого народження. На будинку № 45 по вул. Володимирській можна побачити меморіальну дошку. З написом: “Тут народилась і жила з 1906 по 1930 рік велика співачка та актриса Клавдія Іванівна Шульженко”. У двір із саморобною сценою збиралися глядачі, тобто сусіди з прилеглих будинків. Виступав “дитячий театр” із яскравою літературою Клавою. У свої неповні 17 вона пішла потайки від родини “поступати в актриси” до авторитетного Харківського драматичного театру. Долаючи хвилювання, проспівала батькову улюблену “Розпрягайте, хлопці, коней”. Чуйний вихователю акторів, Синельников, розгледів потенціал артистичної дівчини. До трупи прийняв, та зобов’язав віддати вільний час навчанню.

Уже досить скоро окреслилась її сценічний напрямок: пісня — міні-спектакль. Клава поча-

ла шукати власний репертуар. У Харкові першу пісню особисто для неї написав Юлій Мейтус.

Необхідність працювати разом із чоловіком привела Шульженко до Ленінграда. І вже в 30-ті роки почула з вуст В. Меєрхольда цікавий комплімент — “Вертинський в юбке”. Олександр Вертинський, гордість Києва. Вважається фундатором ліричної пісні XX століття у світовому масштабі.

НЕЗАБУТНІЙ ШУЛЬЖЕНКО

“Вертинський у спідниці”, гордість Харкова, випрацювала для пісні еталон вищої проби, що діє і в наш час. Клавдія Іванівна була на гастролях в Єревані, коли 22 червня почула: війна. Можна було залишитися в тилу, евакуюватися. Вона згодом розповідала: “Решение было принято тут же — считать себя мобилизованными, перейти полностью в распоряжение военного командования. Телеграмма об этом ушла в Ленинград”. Дорогою забрала з Харкова маленького сина. Як важко він потерпав потім від дистрофії у голодному блокадному місті, а вона з чоловіком постійно виїжджали з концертами до бойових частин. Із численних нагород найбільше шанувала срібний знак “Дорога життя” захисників Ленінграда, бо там була і її дорога. Далі — повоєнні роки з відбудовою розореної Батьківщини. І знову ніяких пафосних пісень, лише чиста щира лірика.

— Вона була мужня й чесна не тільки на війні, — розповідає Любов Скоромна. — Під її творчий марафон не стелилася килимова доріжка (разом 2 тисячі концертів і 300 пісень, яким Шульженко дала життя). Скільки разів наражалася на злу та лицемірну радянську цензуру, на слабодухість тих, хто оспівував “любих вождів народу”. Не підписала жодного листа з наклепами і про будького не казала погано, а якщо треба — відкрито відстоювала

гідність свою та інших. Справжня козачка. Зауважимо, що закиди проти неї можуть в наш час сприйматися навіть як компліменти з долею чорного гумору. А якщо це 1947 р., коли йшло чергове сталінське “полювання на відьом”, пасквіль Н. П. Смирнова-Сокольського був реальною загрозою її життю та творчості. Шульженко з обуренням відповіла відкритим листом до Парткому: “Смирнов-Сокольский клеветает на советскую эстраду, говоря о том, что некоторые работники, и среди них я, элегантно наряжаются в туалеты, тем самым подражая западноевропейской моде... В песнях много лирики и любви... Я полагаю, что в условиях нашей радостной победной действительности — это убожество и приbedнение... Ироничный и незалежный менталитет Клавдии Ивановны давался взнаки навіть у цьому офіційному документі: “Как же быть? Не выступать же всем в засаленной блузе, годами не стиранной, как это делает сам Смирнов-Сокольский”. Особисто вона була неймовірно охайною.

Чимало говорить підготовка до її прижиттєвого топ-ювілею: 70 років життя та 50 — творчої діяльності. Усе, що з ним пов’язано, увійшло в історію світової естради. Шульженко “вибила” для сольного концерту гідний самої події Колонний зал — спротив чиновників було зламано. Туди збиралися приїхати найкращі артисти Москви, щоб її вшанувати. Раптом напередодні концерту — заборона. Борис Брунов, організатор, був викликаний в Управління культури, де почув: “Чтобы человека похоронили (?) или чествовали в Колонном зале, нужно решение Центрального комитета партии. Такого решения нет. Сообщите Клавдии Ивановне что эта часть юбилея отменяется”. Далась-таки взнаки колишня “душевна розмова” з Фурцевою — міністром культури, яка намагалася принизити співачку. У відповідь пані міністр почула, що є лише ткалею з фабрики і такою залишиться.

А хто така Шульженко, вона як міністр мусить знати.

Попри все вона блискуче провела свій ювілейний концерт. Справжня Королева Колонного залу співала так, що слухачі вставали, і овації тривали по 10 хвилин. Преса була одностайна: неймовірним чином голос 70-річної співачки линував яскравіше, ніж у повні сил молоді роки. Загалом репертуар Шульженко складає унікальну енциклопедію почуттів наших батьків, подекуди й нас, майже за все XX століття з його жорстокими випробуваннями, святами й буднями.

Даючи згоду на виконання небувалого сольного концерту, Л. Скоромна насамперед подумала про свого концертмейстера, народного артиста України А. В. Кухарева. Саме йому був присвячений нарис “Він акомпанував самій Шульженко”.

— На нас із Альфредом В’ячеславовичем чекала чудова, але нереальна робота в умовах страшного цейтноту. Шульженко могла працювати над одним шлягером упродовж року чи навіть двох. Ми мали 3 місяці на 20 шлягерів, і тільки 1 з місяців — реальна творча відпустка. Ми діставали ноти, купували аудіо- та відеозаписи концертів через другі чи треті руки, і знов якусь літературу. За кожною піснею Шульженко стояло щось її особисте, якісь взаємини з авторами її пісень — поетами, композиторами. Вони всі також були талановитими особистостями. Імпульси цих людей я мусила емоційно оживити, щоб вони дали забарвлення голосу, пластику рухам. Врешті ми з Альфредом В’ячеславовичем вибудували музичний спектакль, що мав би енергетичний зв’язок із славним ювілейним концертом Клавдії Іванівни. Наш концерт “Пісня, любов моя” — на її честь.

Перший “обкат” концерту в повному об’ємі відбувся у Будинку вчених. Аудиторія вибаглива та інтелігентна, “переважно з віку пісень Шульженко”. Успіх такий, що на нього Скоромна з Кухаревим не сподівалися. Вдячні слухачі казали, що їм повернули молодість. Були в захваті від звучання пісень, яке визначив голос співачки, вихований високою класикою та чуттєвістю романсу.

Ще була участь у збірних концертах на честь ювілею Шульженко. Тут уже наші виконавці приймали підпорядкування від корифеїв естради на чолі з Юлією Пашковською. Був концерт у посольстві Російської Федерації. З дипломатичною лаконічністю пан Гасюк підвів риску: “Знову інтуїція мене не підвела”.

Нарешті, головний ювілейний концерт. Колонний зал переповнений, океан квітів, постійні “браво”. Радість і сльози, спричинені спогадами. Здивованість молодих слухачів, яких бабусі й дідуся “притягли” чималими зусиллями. Вони й гадки не мали, що можна так делікатно і красиво висловлювати особисті почуття. Для юних Л. Скоромна підписувала автографи з надією, що справжня лірична пісня буде і в них.

... Плануються гастролі Україною та Росією.

Людмила ДЕХТЯРЬОВА

«ВОНА ОСВІТЛЮВАЛА ВИКОНАННЯ СВОЇМ ДУХОМ...»

Артисти Київської філармонії Любов Скоромна (спів) та Альфред Кухарів (акомпанемент, фортепіано) підготували й успішно виконують концерт-виставу, присвячену 100-річчю ювілею Клавдії Шульженко, що складається виключно з пісень репертуару великої українки.

Розповідає Любов Іванівна Скоромна:

— Під час навчання в консерваторії ми вивчали переважно класичну музику: Моцарт, Бах, Персел, Перголезі, Ліст, Шуберт, Рахманінов, Чайковський, Римський-Корсаков, Лисенко, Гулак-Артемівський. А популярна пісня вважалася музикою нижчого сорту. Її виконували ті, що не могли співати класику. Коли я почала працювати з популярною піснею, то зрозуміла, що мистецтву виконання цих пісень треба довго вчитися.

Клавдія Шульженко — геніальна співачка, яка освітлювала виконання пісні своїм духом. Тембр її голосу більше схожий на альт. Проте він звучав дуже високо. У мене за тембровим забарвленням її пісні все одно звучать нижче, ніж у неї, хоча в мене сопрано. До того ж, вона, виконуючи все це в класичній манері, так зачаровувала слухачів пісню, що була рідною і зрозумілою і простому солдатіві, і академіку. Я теж багато виступала перед слухачами, не підготовленими до класичного співу. І вони мене розуміли...

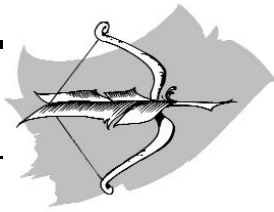
— **Розкажіть, будь ласка, про свій творчий досвід.**

— Наша робота потребує певної всеїдності, бо маємо співати все — від опери до популярної пісні. Я виконувала у Філармонії і Тетяну з “Євгенія Онегіна”, й Наталку-Полтавку Лисенка, і Одарку в “Запорожці за Дунаєм”. У 1986 році ми їздили до Америки, проводили зустрічі з нашими лемками. У репертуарі було десь сорок-п’ятдесят лемківських пісень, а також українська класична пісня. А ніні коли хтось і виїжджає за кордон, то тільки виконавці сучасних творів або молоді люди, які закінчують консерваторію і їдуть стажуватися. Там і залишаються, бо чомусь ми в Україні нікому не потрібні. Щоб Шульженко стала Шульженко, треба було, аби вона поїхала до Ленінграда, а звідти до Москви. Там вона перемогла на конкурсі, і як зараз кажуть, отримала “розкрутку”. Така сама ситуація в музиці й зараз. Цінувати талант, що живе поруч, ми не вміємо.

— **Любове Іванівно, розкажіть, будь ласка, про гастролі, які плануються з цією програмою. Де вони проходять?**

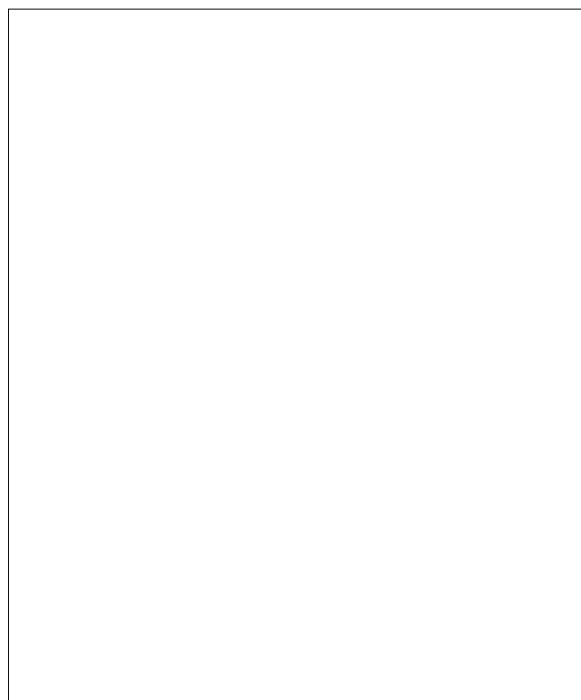
— Загадувати нічого не хочу, але бачу доцільність їхнього проведення у Росії. Якщо ми сподобаємося там, то це шанс, що й тут нас хтось захоче почути. Така-от дивна закономірність. До того ж, мені б хотілося підняти всіх наших творчих людей: співаків, акторів, художників, усіх тих, що живуть за кордоном, але є виходцями з України. Радянський Союз був великою країною, в якій змішалися в одному казані долі різних народів. І сьогодні дуже важливо за відстанню не втратити відчуття спорідненості. До речі, якби не було тієї епохи, можливо, не було б і Клавдії Шульженко. Такі партійні “діячі”-функціонери як Фурцева, з якою ворогувала співачка, навіки відійшли в минуле, а її саму ще довго пам’ятатимуть.

Спілкувалася
Людмила ІЛЬЄНКО

КОНФЕРЕНЦІЯ

МОВА – НЕ МОДА

АВТОРИТЕТНО

ДЕТОНАТОР (У)МОВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ